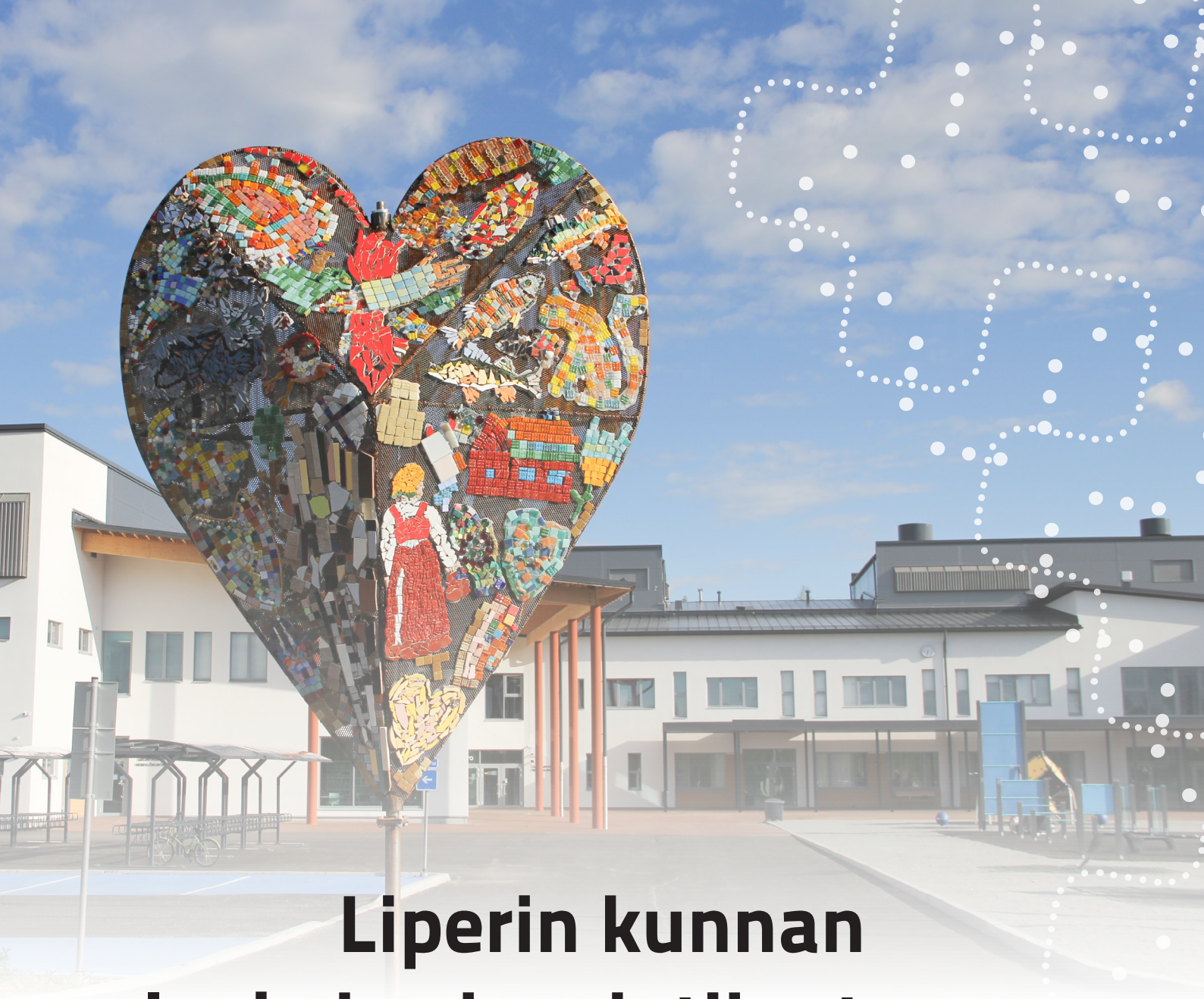

Liperin kunnan laaja hyvinvointikertomus ja hyvinvointi- suunnitelma

Hyvän mielen asiakirja

2024

Sisältö

1. Johdanto	4
2. Hyvinvointikertomusta ohjaavat arvot, lait ja asiakirjat.....	5
2.1 Keskeiset lait ja asetukset.....	5
2.2 Kuntastrategian painopisteet ja linjaukset	7
2.3 Maakunnalliset strategiat ja strateginen kumppanuus	7
2.4 Ennakkovaikutusten arviointi	8
3. Talous ja elinvoima	8
Tulot	8
Menot.....	9
Lainakanta.....	9
Talouden tasapaino.....	9
Väestö	9
Elinvoima	11
4. Väestön hyvinvoinnin kehitys valtuustokaudella 2021–2024.....	12
4.1 Indikaattorien ja muun tiedon osoittama hyvinvointi ja palvelut kunnassa.....	12
4.1.1 Lasten, varhaisnuorten ja lapsiperheiden hyvinvointi	12
Elämänlaatu	12
Osallisuus.....	13
Koulunkäynti ja toimeentulo	13
Elinolot ja turvallisuus	13
Lasten, varhaisnuorten ja lapsiperheiden palvelut.....	14
4.1.2 Nuorten ja nuorten aikuisten hyvinvointi	15
Elämänlaatu.....	15
Mielenterveys.....	16
Osallisuus.....	16
Opiskelu, työ ja toimeentulo	16
Elinolot ja turvallisuus	17
Nuorten ja nuorten aikuisten palvelut.....	17
Toisen asteen oppilaitokset ja korkeakoulut	17
4.1.3 Työikäisten hyvinvointi.....	19
Elämänlaatu.....	19
Työ ja toimeentulo	19
Turvallisuus, asuminen ja ympäristö	20
Työikäisten palvelut.....	20

4.1.5 Ikäihmisten hyvinvointi	21
Elämänlaatu	21
Osallisuus.....	21
Toimeentulo	21
Ikäihmisten palvelut.....	22
4.1.6 Kaikkia ikäryhmiä koskevat hyvinvointitiedot	23
Elämänlaatu	23
Osallisuus.....	24
Turvallisuus, asuminen ja ympäristö	25
Kaikkia ikäryhmiä koskevat palvelut	26
4.2 Hyte-kerroin	27
4.3 Painopisteiden, tavoitteiden ja toimenpiteiden arviointi	28
4.4 Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset.....	29
5. Hyvinvointisuunnitelma valtuustokaudelle 2025–2028	31
5.1 Hyvinvointisuunnitelmaan liitetyt ohjelmat ja -suunnitelmat	31
5.1.1 Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma.....	32
5.1.2 Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma.....	33
5.1.3 Mielen hyvinvoinnin ja ehkäisevän päihdetyön suunnitelma	34
5.1.4 Osallisuusohjelma.....	34
5.2 Hyvinvointisuunnitelma.....	35
5.2.1 Hyvinvoivat ja toimintakykyiset asukkaat – ennaltaehkäisten ja kannustaen eteenpäin	36
5.2.2 Osallisuus ja yhteisöllisyys – Yhdessä toisiamme kunnioittaen	36
5.2.3 Turvallinen arki- ja ympäristö – Elinvoimainen Pohjois-Karjala	36
Painopiste 1: Hyvinvoivat ja toimintakykyiset asukkaat.....	38
Painopiste 2: Osallisuus ja yhteisöllisyys	40
Painopiste 3: Turvallinen arki ja ympäristö.....	42
Liitteet	43
Strategiat ja ohjelmat	43
Lait ja asetukset.....	43
Julkiset tilastot.....	44
Kyselyt	44
Muut lähteet.....	44

1. Johdanto

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on kunnan perustehtävä. Sen tavoitteena on lisätä kuntalaisten hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä, ehkäistä sairauksia ja syrjäytymistä sekä vahvistaa osallisuutta. Hyvinvointia ja terveyttä edistetään kaikilla kunnan toimialoilla. Se parantaa kuntalaisten elämänlaatua, lisää työllisyyttä ja tuottavuutta sekä hillitsee sosiaalisten ongelmien ja eriarvoisuuden kasvua.

KAIKKI
KUNNAN TOIMIALAT
LUOVAT YHTEISTYÖSSÄ
ASUKKAILLE TOIMIVIA ARJEN
RATKAISUJA JA SUJUVAN
ELÄMÄN EDELLYTYKSIÄ.

Kunta tarjoaa mahdollisuuksia aktiiviseen ja hyvinvoivaan elämään turvallisessa ja viihtyisässä elinympäristössä. Kunta huolehtii puhtaasta ja terveellisestä asuin ympäristöstä sekä monipuolisista harrastusmahdollisuuksista. Hyvinvoinnin edistämisen laaja-alaista tehtävää tehdään poikkihallinnollisella yhteistyöllä. Yhteistyötä tehdään kunnan kaikkien toimialojen, hyvinvointialueen, järjestöjen/yhdistysten, seurakuntien, elinkeinoelämän ja muiden toimijoiden kanssa.

Kunnan tulee suunnitella hyvinvoinnin edistämisen rakenne ja toiminta siten, että ne mahdollisimman hyvin tukisivat asukkaidensa hyvinvointia.

Asukkaiden hyvinvointi on yhteydessä koulutukseen, työllisyys-, liikunta-, ruoka- ja kulttuuripalveluihin, kaavoitukseen, vesihuoltoon, ympäristön tilaan, liikennejärjestelyihin, liikunta- ja virkistysalueisiin sekä moniin muihin kunnan hoitamiin tehtäviin.

Kunnan tehtävänä on seurata asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä sekä niihin vaikuttavia tekijöitä eri väestöryhmissä. Tämä tarkoittaa tiedon tuottamista esimerkiksi sosioekonomisen aseman, koulutustaustan tai asuinalueen mukaan. Tieto on strategisten tavoitteiden perusta. Tavoitteiden täytyy perustua paikallisiin olosuhteisiin ja tarpeisiin. Toimenpiteet tukevat strategisia tavoitteita. Toimenpiteitä seurataan ja niistä raportoidaan valtuustolle vuosittain. Lisäksi kerran valtuustokaudessa valmistellaan laajempi hyvinvointikertomus.

Laaja hyvinvointikertomus ja hyvinvointisuunnitelma toimivat ohjaavana asiakirjana kunnassa tehtävälle työlle. Asiakirjan tarkoitus on varmistaa hyvinvointityön toteutuminen kaikissa palveluissa. Hyvinvointikertomus kertoo kuntalaisten hyvinvoinnin nykytilasta ja tehdyistä toimenpiteistä ja hyvinvointisuunnitelma asettaa tavoitteita tulevalle toiminnalle.

Asiakirjalla pyritään lisäämään yhteistyötä ja tuomaan hyvinvointityöhön sekä sen kehittämiseen, päätöksentekoon ja johtamiseen suunnitelmallisuutta ja pitkäjänteisyyttä.

Hyvinvointisuunnitelma on laadittu neljäksi vuodeksi ajalle 2025–2028. Se toimii velvoittavana asiakirjana Liperin kunnan järjestämille palveluille. Lisäksi sitä voivat hyödyntää kunnan alueella toimivat muut toimijat. Asetetuille tavoitteille on määritelty mittarit, jotka löytyvät toimenpiteiden seurantataulukosta.

Suunnitelma painottuu ennaltaehkäisevän hyvinvointityön edistämiseen. Suunnitelmassa kiinnitetään erityistä huomiota heikoimmassa asemassa olevien kuntalaisten tukemiseen terveyserojen kaventamiseksi.

Hyvinvointisuunnitelman taustalla on maakunnallinen hyvinvointiohjelma ”Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen Pohjois-Karjalassa, Strategiset painopisteet vuosille 2025–2028”. Liperin kunnan hyvinvointisuunnitelmaan kirjatut hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimenpiteet pohjautuvat

maakunnallisesti asetettuihin painopisteisiin ja tavoitteisiin.

Suunnitelma on laadittu monialaisessa yhteistyössä sekä kuntalaisia osallistaen. Laadintaa varten asetettiin kunnan hyvinvointiryhmän työryhmä, johon kuuluivat:

- Riitta Lappalainen, hyvinvointijohtaja
- Eeva Elomäki, hyvinvointi- ja hankekoordinaattori
- Niina Kiiski, hyvinvointipedagogi
- Anni Kärjä, vapaa-aikaohjaaja

Tähän hyvinvointiasiakirjaan on sisällytetty Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, Mielen hyvinvoinnin ja ehkäisevän päihdetyön suunnitelma, Yhdenvertaisuus ja tasa-arvosuunnitelma sekä Osallisuusohjelma.

Hyvinvointikertomuksesta ja -suunnitelmasta laaditaan tämän asiakirjan lisäksi helppolukuinen lehtinen kuntalaisille ja työntekijöille, joka on luettavissa myös sähköisesti kunnan verkkosivuilla. Sähköinen hyvinvointikertomus löytyy valtakunnalliselta hyvinvointikertomus.fi-sivustolta.

Kunnan hyvinvointityötä ohjaa hyvinvointityöryhmä, jossa on laaja-alainen ja moniammatillinen edustus Hyvinvointialueelta, seurakunnista, poliittisista päättäjistä, järjestöistä sekä kunnan viranhaltijoista. Hyvinvointiryhmä kokoontuu noin 6 kertaa vuodessa.

Laaja hyvinvointikertomus ja hyvinvointisuunnitelma hyväksytään kunnanvaltuustossa. Sen toteutumista seurataan osana tilinpäätöstä vuosittain sekä laajemmin valtuustokauden puolivälissä. Suunnitelma otetaan huomioon laadittaessa kunnan talousarviota ja -suunnitelmaa sekä palvelualuekohtaisia toimintasuunnitelmia. Tavoitteiden toteutumista arvioidaan vuosittain vastuutahojen toimesta ja kunnan hyvinvointiryhmässä. Kunnan johtoryhmä on päävastuussa valittujen mittarien seurannasta ja tavoitteisiin tähtäävän toiminnan arvioinnista. Asiakirja päivitetään vuonna 2028.

2. Hyvinvointikertomusta ohjaavat arvot, lait ja asiakirjat

Väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on kunnan perustehtävä ja kuntalaisilla on oltava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan (Kuntalaki 410/2015, 1 §).

Hyvinvointikertomuksen laadintaa ohjaavat lisäksi kuntastrategia sekä Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen Pohjois-Karjalassa, Strategiset painopisteet vuosille 2025–2028-asiakirja.

2.1 Keskeiset lait ja asetukset

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021, 6§) velvoittaa kunnan edistämään asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä. Kunnan on strategisessa suunnittelussaan asetettava hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi tavoitteet ja määriteltävä tavoitteita tukevat toimenpiteet. Sen on otettava päätöksenteossaan huomioon päätöstensä arvioidut vaikutukset ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen väestöryhmittäin.

Kunnan on seurattava kuntalaisten elinoloja, hyvinvointia ja terveyttä sekä niihin vaikuttavia tekijöitä alueittain ja väestöryhmittäin. Kunnassa on raportoitava kuntalaisten hyvinvoinnista ja terveydestä, niihin vaikuttavista tekijöistä sekä toteutetuista toimenpiteistä valtuustolle vuosittain.

Lisäksi kunnassa on valmisteltava valtuustolle valtuustokausittain hyvinvointikertomus ja -suunnitelma edellä mainituista asioista. Kunnan on toimitettava hyvinvointikertomus ja -suunnitelma hyvinvointialueelle ja julkaistava se julkisessa tietoverkossa.

Laki hyvinvointialueesta (611/2021, 14§) velvoittaa hyvinvointialueen ja sen alueen kuntien neuvottelemaan vähintään valtuustokausittain tehtäviensä hoitamiseen liittyvästä yhteistyöstä, tavoitteista ja työnjaosta. Kunnan on lisäksi tehtävä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä yhteistyötä kunnassa hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä tekevien muiden julkisten toimijoiden, yksityisten yritysten ja yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa.

Lastensuojelulain (417/2007) tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lain mukaan lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista, ja viranomaisten on tuettava heitä tässä tehtävässä. Lastensuojelun on pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi tai perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (60/1991) on kansainvälinen sopimus, joka määrittelee lapsen kansalais-, kulttuuri-, talous-, poliittiset ja sosiaaliset oikeudet. Sopimuksen tavoitteena on edistää ihmisoikeuksien toteutumista alle 18-vuotiaiden lasten osalta. Sopimus korostaa lapsen oikeutta kasvaa, oppia, leikkiä ja kehittyä turvallisessa ympäristössä.

Varhaiskasvatustalaki (540/2018) velvoittaa edistämään lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia yhdessä perheen kanssa sekä tukemaan huoltajia kasvatustyössä. Laki korostaa lapsen edun ensisijaisuutta varhaiskasvatuksen suunnittelussa, järjestämisessä, tuottamisessa tai siitä päätettäessä.

Nuorisolain (1285/2016) tavoitteena on edistää nuorten osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia sekä kykyä ja edellytyksiä toimia yhteiskunnassa. Laki tukee nuorten kasvua, itsenäistymistä, yhteisöllisyyttä sekä niihin liittyvää tietojen ja taitojen oppimista ja se pyrkii parantamaan nuorten kasvu- ja elinoloja. Laki määrittelee nuoriksi alle 29-vuotiaat.

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveluista (980/2012) määrittää ensisijaisesti ikääntyneen väestön terveyden, toimintakyvyn, hyvinvoinnin ja itsenäisen osallistumisen tukemiseen suunnattuja toimia.

Kunnan on laadittava suunnitelma ikääntyneen väestön kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistämiseksi sekä tukemaan ikääntyneiden itsenäistä suoriutumista (604/2022, 5§).

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014, 8 §) velvoittaa kunnan viranomaisia seuraamaan ja edistämään erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvointia. Päätöksenteossa ja suunnittelussa tulee ottaa huomioon YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (27/2016), jossa säädetään yhdenvertaisesta osallisuudesta yhteiskunnassa. Vammaispalvelulaissa (675/2023) korostetaan yksilön oikeutta toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa.

Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015) velvoittaa kuntia ja hyvinvointialueita tekemään ehkäisevää päihdetyötä. Ehkäisevää päihdetyötä tehdään vahvistamalla päihteiden sekä tupakka- ja nikotiinituotteiden käyttöön sekä rahapelaamiseen vaikuttavia suojatekijöitä tai vähentämällä riskitekijöiden vaikutusta.

Rahapelaamisen rinnalla on alettu puhua myös digipelaamisen haitoista. Laki varmistaa ehkäisevän päihdetyön toimintaedellytykset ja edistää siten terveyden ja hyvinvoinnin tasa-arvoa.

Lisäksi **alkoholilaki** (1102/2017), **tupakkalaki** (549/2016), **arpajaislaki** (1047/2001) määrittävät ehkäisevään päihdetyöhön liittyviä asioita.

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) velvoittaa kuntia edistämään yhdenvertaisuutta ja ehkäisemään syrjintää kaikessa toiminnassa, viranomaisina, palvelujen tarjoajina, koulutuksen järjestäjinä ja työnantajina sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa.

Tasa-arvolain (609/1986) tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuvaa syrjintää ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa, parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä sekä estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää.

Näiden lisäksi terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä ohjataan useissa muita hallinnonaloja koskevilla laeilla, kuten maankäyttö- ja rakennuslaissa, perusopetuslaissa, opiskeluhoitolaisissa ja kuntien kulttuuritoimintalaissa ja elintarvikelaissa.

2.2 Kuntastrategian painopisteet ja linjaukset

Liperin vuosien 2024–2025 kuntastrategian johtavana ajatuksena on yhteinen tekeminen kunnan, asukkaiden ja eri toimijoiden kanssa. Yhdessä tekemisellä pyritään luomaan elinvoimaa, osallisuutta ja hyvinvointia.

Kunnan visiona on, että Liperi on ainutlaatuisen elämisen, monipuolisen yrittäjyyden sekä tekevien ja osaavien ammattilaisten kunta. Kunnanhallitus arvioi strategiaa vuosittain ja valtuustossa strategiaa tarkastellaan kahden vuoden välein. Uudelle valtuustokaudelle valmistellaan uusi kuntastrategia 2025–2029.

Kuva 1: Liperin kunnan kuntastrategia 2024–2025.

2.3 Maakunnalliset strategiat ja strateginen kumppanuus

Pohjois-Karjalan hyvinvointialue, Pohjois-Karjalan maakuntaliitto ja Pohjois-Karjalan kunnat ovat toistensa strategisia kumppaneita. Yhteistyön pohjana ovat lakisääteiset suunnitelmat, hyvinvointialueen, maakuntaliiton ja kuntien strategiat, ohjelmat ja suunnitelmat sekä kuntien sekä hyvinvointialueen hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat.

Yhteistyörakenteet on jaettu neljälle toisiaan täydentävälle tasolle: strateginen, operatiivinen, hyvinvointikoordinaattori ja kumppanuustaso. Kumppanuustasolla toimivat Pohjois-Karjalan Maakuntaliiton koordinoima hyvinvoinnin kumppanuusryhmä sekä neljä alueellista kumppanuusryhmää.

Maakunnallinen hyte-ohjelma 2025–2028 sisältää Pohjois-Karjalan hyvinvoinnin tilannekuvan ja katsauksen, kuinka hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä toteutetaan maakunnassa sekä hyte-ohjelman toimeenpanon ja arvioinnin.

Maakunnalliseen HYTE-ohjelmaan on asetettu hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen yhteiset painopisteet ja tavoitteet, joiden pohjalta kunnat asettavat omat toimialakohtaiset toimenpiteet.

Liperin kunnan laajassa hyvinvointikertomuksessa ja hyvinvointisuunnitelmassa on käytetty yhteneviä indikaattoreita maakunnallisten toimijoiden kanssa huomioiden Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen asettamat kuntien Hyte-kerroin-indikaattorit ja THL:n ehdottamat vähimmäistietosisällöt.

2.4 Ennakkovaikutusten arviointi

Kunnallisessa päätöksenteossa on lain mukaan toteutettava päätösten ennakkoarviointia (Terveydenhuoltolaki (1326/2012) 11 §). Päätöksentekoon tarvitaan erilaisia päätösvaihtoehtoja, joista päättäjät voivat valita kuntalaisten näkökulmasta parhaan. Vaikutusten ennakkoarvioinnilla tarkoitetaan päätösesitysten vaikutusten arviointia etukäteen ja se tulee kytkeä osaksi kunnan talouden ja toiminnan suunnittelun ja toteutuksen arviointiin.

Liperin kunta on sitoutunut lapsivaikutusten arviointiin päätöksenteossaan kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman (2019–2022) mukaisesti. Lapsivaikutusten arvioinnin pilotointi on kirjattu yhdeksi Liperin kunnan Lapsiystävällinen Kunta-työn toimenpiteeksi. Lapsivaikutusten arviointi on osa ennakkovaikutusten arviointia. Lapsivaikutusten arvioinnin avulla varmistetaan lapsen edun ensisijaisuus ja lapsen oikeuksien toteutuminen.

Vuoden 2024 alussa on toteutettu nuorten paikan osalta suppea lapsivaikutusten arviointi. Ennakkovaikutuksia pohdittiin muun muassa turvallisuuden, talouden ja kaavoituksen näkökulmasta.

Keväällä 2024 toteutettiin laaja lapsivaikutusten arviointi osana koulu- ja päiväkotiverkkoselvitystä. Kouluverkkoselvityksessä lapsivaikutusten arviointia tehtiin työpajoissa oppilaita kuulemalla. Lapsivaikutusten arviointia varten kuultiin kaikkia kyläkoulujen oppilaita, lapsia päiväkodeissa ja varhaiskasvatuksessa olevien lasten huoltajia.

Kunnanvaltuuston jäsenet on koulutettu lapsivaikutusten arviointiin, jatkossa lapsivaikutusten arviointia toteutetaan osana kaikkea valmistelua ja päätöksentekoa, jolla on jonkinlainen vaikutus alle 18-vuotiaisiin lapsiin.

LIPERIN
KUNNANVALTUUSTO ON
KESÄKUUSSA 2024 HYVÄKSYNYT
KUNNAN LAPSIVAIKUTUSTEN
ARVIOINNIN OHJEISTUKSEN.

3. Talous ja elinvoima

Tulot

Liperin kunta sai valtionosuuksia vuonna 2023 yhteensä 919 euroa asukasta kohden, mikä on 65 % vähemmän kuin vuonna 2020. Muutosta selittää soteuudistus. Vuodesta 2024 alkaen valtionosuudet laskevat edelleen johtuen soteuudistuksen rahoituslaskelmien päivittyessä.

Niin sanotut sote-erät vähentävät Liperin kunnan valtionosuuksia vuonna 2024 peräti 3,5 M€, mikä vastaa noin 1,5 veroprosenttiyksikön tuottoa. Valtionosuusuudistuksen pitäisi tulla voimaan vuodesta 2026 alkaen ja toiveissa on, että valtionosuudet perustuisivat nykyisen kunnan tehtäviin. Verotuloja saatiin vuonna 2023 yhteensä 2 155 euroa asukasta kohden, mikä on 39 % vähemmän kuin vuonna 2020. Verotulojen laskua selittää soteuudistuksen yhteydessä kaikille kunnille tehty 12,64 veroprosenttiyksikön leikkaus.

Menot

Liperin kunnan toimintakulut ovat vuonna 2023 yhteensä 3 344 euroa asukasta kohden, mistä 47 % on palkkamenoja. Toimintakulut ovat puolittuneet vuodesta 2020. Toimintakulujen kasvua on pyritty hillitsemään talouden tasapainotusohjelmilla, joita on laadittu muun muassa vuosina 2020 ja 2023. Soteuudistuksen rahoitusmalli johti tilanteeseen, jossa Siun sote kuntayhtymän loppulasku söi Liperin kunnan kertyneet ylijäämät ja pienensi lisäksi pysyvästi uuden kunnan valtionosuuksia.

Lainakanta

Kunnalla oli lainaa vuoden 2023 lopussa 4 034 euroa asukasta kohden, missä on 45 % kasvua vuodesta 2019. Lainakanta on kasvanut kouluhankkeiden myötä vuodesta 2020 alkaen. Lainakannan kasvun myötä myös korkokustannukset ovat kasvaneet etenkin, kun samaan aikaan ajoittui korkojen nopea nousu.

Kunnan lainasalkku oli korkojen nousun alkaessa alkuvuonna 2022 pääosin kiinteäkorkoista lainaa, mikä on vaimentanut korkojen nousun taloudellisia vaikutuksia. Korkokustannukset ovat nousseet 36 % vuodesta 2019 vuoteen 2023.

Talouden tasapaino

Vuosien 2013–2018 peräkkäisillä ylijäämäisillä tilikausilla saatiin katettua aiemmat kattamattomat ylijäämät ja taseeseen kertyi 5 M€ ylijäämäpuskuri. Vuoden 2022 lopulla taseen ylijäämiä oli Siun soten loppulaskun jälkeen enää 0,23 M€.

Vuoden 2024 lopussa taseeseen uhkaa kertyä alijäämää, mikä laukaisi kuntalain mukaisen alijäämämenettelyn. Vuoden 2024 muutettu talousarvio on noin 2,8 M€ alijäämäinen ja alijäämän ennakoitua kasvavan vuodelle 2025.

Suurin taloudellista tilaa vuoden 2022 jälkeen heikentävä yksittäinen tekijä on ollut valtionosuuksiin sisältyvät sote-erät. Lisäksi kouluinvestoinnit ovat johtaneet poistojen 50 % kasvuun viiden edellisen vuoden aikana.

Tiukentuvasta taloustilanteesta huolimatta kunnan perustehtävä on edistää asukkaidensa hyvinvointia ja alueensa elinvoimaa sekä järjestää asukkailleen palvelut taloudellisesti, sosiaalisesti ja ympäristöllisesti kestävällä tavalla. Talouden reunaehdot tunnistava hyvinvointikertomus on yksi keskeinen työväline kunnan toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa.

Rakenteellinen alijäämä on soteuudistuksen rahoitusmallin ja kouluinvestointien kasvattamien poistojen sekä korkokustannusten myötä kasvanut, vaikka kunnassa on tehty onnistuneita talouden tasapainottamisen toimenpiteitä.

Valtuusto päätti marraskuussa 2024 korottaa tuloveroprosenttia ensimmäisen kerran yhteentoista vuoteen. Lisäksi lautakunnat tekivät vielä karsintakierroksen vuoden 2025 talousarvioesityksiinsä. Näiden toimenpiteiden jälkeen vuoden 2025 talousarvioesitys on 1,3 M€ alijäämäinen.

Väestö

Vuonna 2023 Liperin väkiluku oli 11 969. Liperi oli vuonna 2023 Pohjois-Karjalan kunnista väkiluvultaan kolmanneksi suurin Joensuun (78062) ja Kontiolahden (15136) jälkeen. Liperissä

on paljon lapsiperheitä ja lapsiperheiden lukumäärä on kasvanut edelleen viidellätoista perheellä vuodesta 2021.

Lapsiperheitä on maakunnallista tasoa enemmän ja alle 18-vuotiaita lapsia on keskimäärin 1,9/perhe. Yhden vanhemman perheiden lukumäärä on viime vuosina pysynyt samalla tasolla. Lapsiperheitä vuonna 2023 oli Liperissä 1327 kpl ja näistä 21,9 % oli yhden vanhemman perheitä.

Asutus on jakaantunut kolmeen taajamaan ja niitä ympäröiviin haja-asutusalueisiin. Liperi on saaristo-osakunta ja kunnan alueella sijaitsee noin 3 000 vapaa-ajan asuntoa.

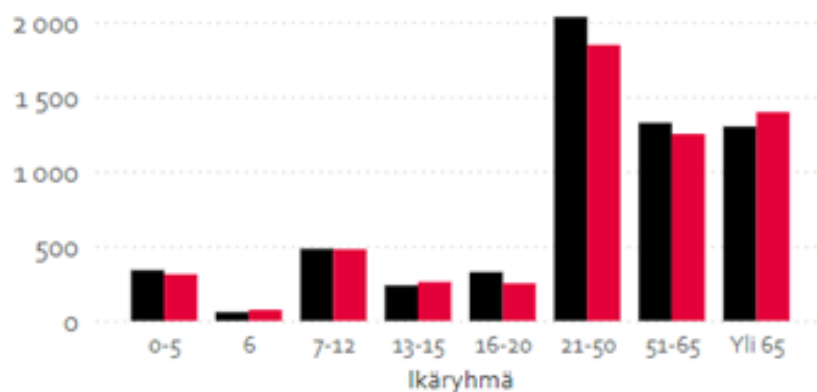
	Toteutunut	Trendiennuste					
	2022	2022	2023	2025	2030	2035	2040
Liperi	11 962	11 870	11 808	11 680	11 314	10 959	10 712

Taulukko väestön kehityksen trendiennuste 2022–2040. Lähde tilastokeskus

Tilastokeskuksen väestön trendiennusteen mukaan Liperin kunnan väestö vähenee vuoteen 2040 mennessä 1250 kuntalaisella. Vuosien 2022–2023 toteutunut asukasmäärä oli kuitenkin hieman trendiennustetta suurempi.

Väestö 31.12. ikäryhmän ja sukupuolen mukaan

Sukupuoli ● Miehet ● Naiset

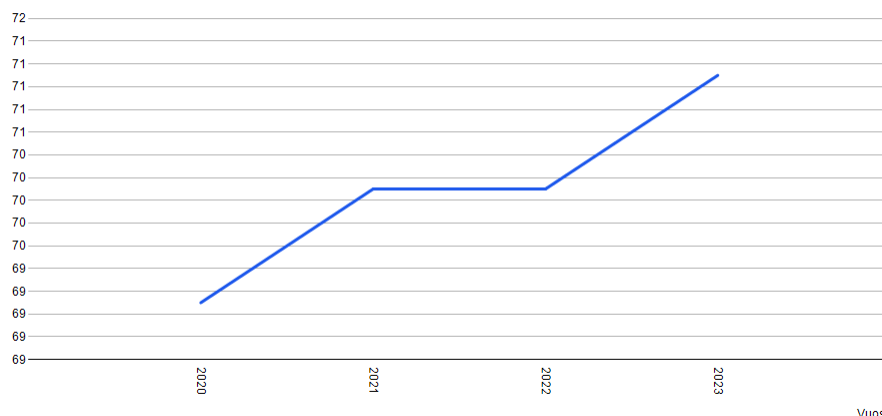
Taulukko 2. Väestörakenne Liperi 31.12.2023 (Maakuntaliitto, tilastokeskus) Väestörakenne - Pohjois-Karjalan maakuntaliitto

Syntyvyys on laskenut viimeisen kymmenen vuoden aikana koko Pohjois-Karjalan alueella, kuten koko maassa. Liperissä asuu valtakunnallisesti tarkasteltuna paljon lapsia. Vuonna 2023 0–15-vuotiaiden osuus väestöstä oli 18,7 %, kun koko maassa se oli 16,0 % ja maakunnassa 14,0 %.

Ikääntyneiden suhteellinen osuus väestöstä on noussut viimeisen kymmenen vuoden aikana tasaisesti. Vuonna 2023 väestöstä 10,3 % oli täyttänyt 75 vuotta, kun vuonna 2021 heitä oli 9,7 %. Ikääntyneiden osuus on kasvanut samassa suhteessa maakuntaan ja koko maahan verrattuna.

Vuonna 2023 Liperin demografinen huoltosuhde (alle 15- ja yli 65-vuotiaiden määrä suhteessa työikäisiin) oli 70,6 % (69,8 % vuonna 2022).

Tunnuslukuja väestöstä muuttujina Vuosi. Liperi, Väestöllinen huoltosuhde.

Taulukko 3: Väestöllinen huoltosuhteen muutos, 2020-2023. (Tilastokeskus 2024)

Vuonna 2022 taajama-aste oli 57,9 %, kun koko maassa se oli 86,9 %. Liperissä on runsaasti virkeitä kyliä ja rakentamista on edelleen paljon myös haja-asutusalueille.

Liperin merkittävimmät asutuskeskittymät ovat Ylämyllyn, Liperin kirkonkylän ja Viinijärven taajamat. Ylämylly on väestöltään Liperin suurin taajama ja osa Joensuun läntistä kasvukäytävää.

Ylämylly määrittyy Suomen ympäristökeskuksen (SYKE) paikkatietopohjaisessa kaupunki–maaseutuluokituksessa kaupungin kehysalueeksi, jossa asuvien osuus oli 57,1 % vuonna 2023. Kirkonkylää ja Viinijärveä ympäröivät alueet määrittyvät kaupungin läheiseksi maaseudeksi, jossa asui 34,6 % vuonna 2023. Harvaan asutulla maaseudulla asui 5,8 % ja ydinmaaseudulla 1,2 % vuonna 2023.

Liperiläisistä asutokunnista 38,9 % oli yhden hengen asutokuntia vuonna 2023 (38,6 vuonna 2021). Vuonna 2023 lapsiperheitä oli 39,8 % kaikista perheistä ja heistä yhden vanhemman perheitä 21,9 %. Vieraskielisten osuus väestöstä oli 2,4 % vuonna 2023.

Kuntalaisten koulutustasoa kuvaava koulutustasomittain oli 374,5 vuonna 2023 eli peruskoulun jälkeisiä opintoja oli suoritettu keskimäärin 3,8 vuotta 20-vuotta täyttäneitä kuntalaista kohti. Liperiläisistä toisen asteen tai erikoisammattikoulutuksen suorittaneita oli 4 959 sekä jonkin korkeakoulututkinnon suorittaneita 2 796 vuonna 2023.

Elinvoima

Kunnan työllisen työvoiman osuus väestöstä vuonna 2021 oli 41,0 %, kun vastaava luku vuonna 2017 oli 41,3 %. Väestön määrän ennustetaan laskevan 5 % vuoteen 2040, kun väestö vuonna 2023 oli 11 969.

Vuonna 2022 kunnan asutokuntien käytettävissä olevien rahatulojen jakautumista kuvaava Gini-kerroin oli 23,0, kun se koko maassa oli 28,6. Liperissä tuloerot ovat siis hieman koko maata pienemmät.

Toimeentulotukea saaneita kotitalouksia vuonna 2023 oli yhteensä 426, mikä oli 2,8 % vähemmän

kuin vuonna 2022. Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saaneita vuonna 2022 oli 0,37 % kunnan asukkaista. Työttömien osuus työvoimasta vuonna 2023 oli 11,2 % ja tästä pitkäaikaistyöttömien osuus oli 31,8 %. Kunnan yleinen pienituloisuusaste vuonna 2022 oli 13,3 %.

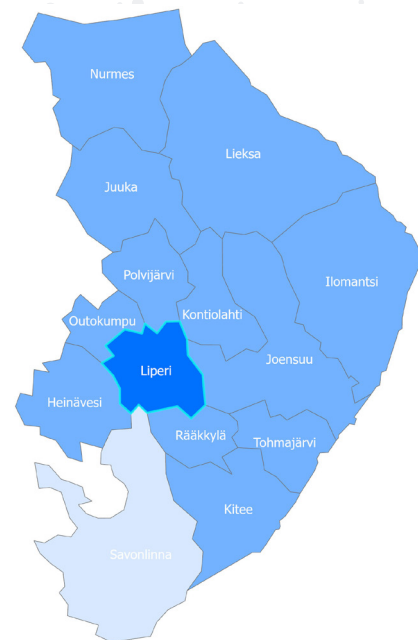
4. Väestön hyvinvoinnin kehitys valtuustokaudella 2021–2024

4.1 Indikaattorien ja muun tiedon osoittama hyvinvointi ja palvelut kunnassa

Väestön hyvinvoinnin kehitystä kuvataan ikäryhmittäin. Kuntalaisten hyvinvoinnin kuvaamisessa on hyödynnetty valtakunnallisia indikaattoreita sekä maakunnallisesti ja kunnallisesti saatavilla olevia tilastotietoja. Jokaisen ikäryhmän kohdalla on lyhyesti kuvattu kunnan tuottamia palveluja kyseiselle väestöryhmälle.

Liperi on Pohjois-Karjalan maakunnassa sijaitseva itsenäinen saaristo-osakunta, jonka rajakunnat ovat Heinävesi, Joensuu, Kontiolahti, Polvijärvi, Rääkkylä ja Outokumpu sekä Savonlinna (ks. kartta).

Kuva 2: Liperi ja ympäryskunnat

4.1.1 Lasten, varhaisnuorten ja lapsiperheiden hyvinvointi

Tässä luvussa käsitellään alle 13-vuotiaiden lasten sekä heidän perheidensä hyvinvointia.

Elämänlaatu

Vuoden 2023 Kouluterveyskyselyn mukaan 4. ja 5. luokan oppilaista 10,8 % koki terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi (9,5 % vuonna 2021). Itsensä yksinäiseksi 4. ja 5. luokan tytöistä koki 6,4 % ja pojista 1,7 % (tytöt 4,5 % ja pojat 3,3 % vuonna 2021).

4. ja 5. luokkalaisista lähes viidesosa koki mielialaan liittyviä ongelmia kahden viime viikon aikana (22,2 % vuonna 2021). Kuitenkin 87,1 % samoista ikäluokista oli tyytyväisiä elämäänsä, joka on noussut edeltävästä kyselystä.

Vuoden 2022 FinLapset-tutkimuksen mukaan 2–12-vuotiaiden ylipainoisuus oli yleisempää pojilla kuin tytöillä, 2–6-vuotiailla pojilla 17 % (25,0 % vuonna 2021) ja tytöillä 15 % (18 % vuonna 2021). 7–12-vuotiaista pojista ylipainoisia oli yli kolmannes ja tytöistä lähes joka viidennes vuonna 2022.

Vuonna 2023 MOVE!-mittauksen mukaan liperiläisistä 5. luokan oppilaista heikko fyysinen toimintakyky oli 37,2 % (vuonna 2022 38,7 %). Jotain tupakkatuotetta tai sähkösavuketta käytti 4. ja 5. luokan oppilaista 3,6 %, vastaavan luvun ollessa 1,8 % vuonna 2021.

Osallisuus

Lapsiparlamentti on alakoululaisten lasten vaikuttamiskanava. Lapsiparlamentti kokoontuu kahdesti vuodessa suuristuntoon, kooten kaikkien liperiläisten alakoulujen edustajat kertomaan näkemyksiään, antamaan lausuntoja ja tekemään aloitteita liittyen lasten elämään.

Oppilaskunnat ja vanhempainyhdistykset (TEAvisari 100) toimivat aktiivisesti kaikilla kouluilla. Vanhempainyhdistystoiminnassa voi olla sekä perus- että esikoululaisten vanhempia. Huoltajat (TEAvisari 80) ja oppilaat (TEAvisari 91) osallistuvat koulun toimintamallien suunnitteluun aktiivisesti. Kouluissa ja päiväkodeissa on käytössä runsaasti erilaisia lasten osallisuutta tukevia toimintatapoja.

LAPSI PARLAMENTIN
TOIMINTAA LAAJENNETAAN
TULEVAISUUDESSA
OSALLISTAMAAN EDUSTAJIA
MYÖS VAPAA-AJAN
TOIMINNOISTA.

Koulunkäynti ja toimeentulo

Vuoden 2023 Kouluterveyskyselyn mukaan Liperin 4. ja 5. luokkalaisista 77,1 % piti koulunkäynnistä. Enemmän koulunkäynnistä pitivät tytöt (79,4 %) kuin pojat (74,4 %). Vuonna 2021 vastaavat luvut olivat tytöillä 81,0 % ja pojilla 70,1 %. Kouluissa oppilaiden poissaolojen seuranta on systemaattista ja poissaoloihin puututaan matalalla kynnyksellä. Kouluikäisten lasten määrä on hieman kasvanut viime vuosina. Kotiopetuksessa on vuosittain vain muutamia lapsia.

Vuonna 2022 lasten pienituloisuusaste oli 12,4 %, vastaavan luvun ollessa 12,2 % vuonna 2021. Vuonna 2023 toimeentulotukea saaneita lapsiperheitä kaikista lapsiperheistä oli 5,9 % (6,5 % vuonna 2021). Vuoden 2023 kouluterveyskyselyssä 34,7 % liperiläisistä nuorista koki harrastukset liian kalliiksi. Liperin tulos oli koko maan keskiarvoa korkeampi. Liikuntaa harrastavien nuorten määrä on Liperissä selvästi maan tulosta vähäisempi ja yleensäkin vähäisesti liikuntaa harrastavien nuorten määrä on kasvanut.

Vuonna 2023 kaikkiin koulujen laajoihin terveystarkastuksiin sisältyi opettajan kirjallinen arvio oppilaan selviytymisestä ja hyvinvoinnista koulussa.

TEAvisari valtion ravitsemusneuvottelukunnan kouluruokasuositusta ja välipalojen järjestämisen noudattamisesta koulussa oli 75 vuonna 2023, vastaavan tuloksen ollessa 80 vuonna 2022.

Elinolot ja turvallisuus

Ahtaasti asuvia lapsiasuntokuntia Liperissä oli 27,5 % vuonna 2023 kaikista lapsiasuntokunnista (27,9 % vuonna 2022). Kouluterveyskyselyn mukaan 4. ja 5. luokkalaisista koki koulukiusattuna olemista vähintään kerran viikossa 5,4 % vuonna 2023 (6,3 % vuonna 2021).

4. ja 5. luokkalaisista 22,8 % oli kokenut henkistä ja 10,8 % fyysistä väkivaltaa vanhempien tai muiden huolta pitävien aikuisten taholta viimeisimmän vuoden aikana (22,8 % henkistä väkivaltaa ja fyysistä väkivaltaa 12,4 % vuonna 2022). Seksuaalista kommentointia, ehdottelua, viestittelyä tai kuvamateriaalin näyttämistä oli kokenut 5,5 %.

Kouluympäristön terveellisuuden ja turvallisuuden sekä koulu yhteisön hyvinvoinnin edistämisen tarkastuksen TEAvisari oli 90 vuonna 2023 (100 vuonna 2022).

Lastensuojelun asiakkuudet ovat kasvussa. Lastensuojeluilmoituksia tehtiin 329 vuonna 2023 (323 vuonna 2022). Avohuollon tukitoimien piirissä lapsia oli 142 vuonna 2023 (129 vuonna 2022).

Sijoituspäätöksiä tehtiin 129 vuonna 2023 (83 vuonna 2022).

Vuoden 2023 kouluterveyskyselyn mukaan 4. ja 5. luokan oppilaista 87,1 % oli tyytyväisiä elämäänsä. Tyytyväisyys elämään on noussut hieman verrattuna edelliseen mittaukseen.

Lasten, varhaisnuorten ja lapsiperheiden palvelut

Vuonna 2024 kokoaikaiseen varhaiskasvatukseen osallistui 1-2-vuotiaista 48,0 % ja 3-5-vuotiaista 65 %. Kunnan alueella toimii kuusi kunnallista ja kaksi yksityistä päiväkotia sekä 8 perhepäivähoitajaa. Esiopetusta tarjotaan kunnan alueella kuudessa kunnallisessa päiväkodissa, Honkalammen koulussa ja yksityisessä Siikasalmen koulussa.

Varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa toteutetaan lähipäiväkoti- ja lähikouluperiaatetta. Perusopetusta järjestetään kuudessa kunnallisessa koulussa. Liperin kunnassa oli keväällä 2024 viisi kotikoulua käyvää peruskouluikäistä.

Liperissä on mahdollista suorittaa esi- ja perusopetusta kuudessa kunnallisessa koulussa sekä yksityisessä Siikasalmen kristillisessä koulussa.

Vuonna 2023 Liperin kunnalle siirtynyt Honkalammen koulu on vaativan erityisen tuen Elmeri-koulu. Honkalammen koulu tarjoaa esiopetusta ja perusopetusta oppilaille, joilla on kehitysvammaisuutta, autistisia piirteitä sekä psykososiaalisen tuen tarvetta. Opetusta annetaan toiminta-alueittain ja oppiainejakoisesti. Koulussa on kuusi erityisluokkaa, noin 35 oppilasta, joista osa on koulussa esimerkiksi yhden lukukauden määräaikaisella jaksolla. Koululla järjestetään myös aamu- ja iltapäivätoimintaa oppilaille.

Siikasalmen kristillinen koulu on Suomen Adventtikirkon ylläpitämä yksityinen koulu, jonka arvomaailma perustuu kristillisiin arvoihin. Esiopetus ja 1.–9.-luokkalaisten opetus järjestetään yhdysluokkaopetuksena.

Sairaalaopetuksen järjestää Joensuun kaupunki. Sairaalaopetuksen aikana lapsi noudattaa oman esiopetus- tai kouluryhmänsä opetussuunnitelmaa. Sairaalakoulu tekee yhteistyötä lapsen oman koulun kanssa.

Lapsille, nuorille ja perheille suunnattujen palveluiden kokonaisuudesta käytetään nimeä perhekeskus. Perhekeskustyöllä tarkoitetaan kaikkea perheiden kanssa tehtävää toimintaa ja palvelua Pohjois-Karjalan hyvinvointialueella, kunnissa sekä kolmannella että yksityisellä sektorilla.

Perhekeskus tarjoaa varhaista tukea ja vastaa lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja avun tarpeisiin. Palvelut voivat toimia verkostomaisena, fyysisessä toimipisteessä tai sähköisten palveluiden kautta.

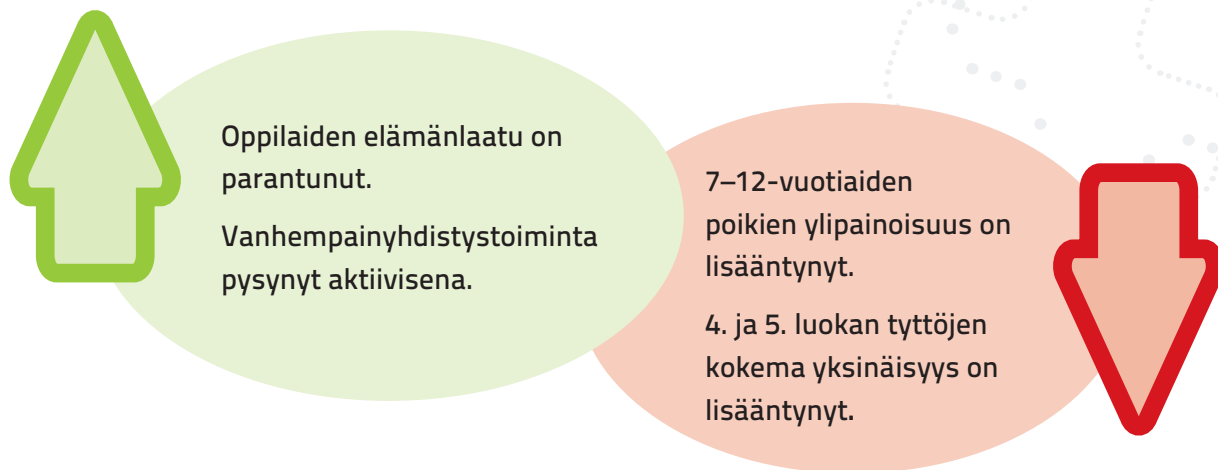
Perhekeskuksen palveluja Liperin kunnassa ovat muun muassa varhaiskasvatus, esi- ja perusopetus, aamu- ja iltapäivätoiminta, kansalais- ja musiikkiopistot, kirjastopalvelut, taiteen perusopetus, kulttuuri- ja liikuntapalvelut, nuorisopalvelut sekä harrastustoiminta.

Ylämyllyn taajamassa toimii perheille suunnattu kohtaamispaikka Kota, jossa vapaan oleskelun lisäksi järjestetään kaikille avoimia tapahtumia. Kunta tarjoaa myös maksutonta matalan kynnyksen perhetyötä.

Varhaiskasvatusikäisten lasten perheille on tarjolla maksutonta henkilökohtaista perheliikuntaneuvontaa.

Syksyllä 2024 Liperin Käsämään avattiin 7-paikkainen lastensuojeluyksikkö huostaanotetuille ja avohuollon tukitoimina sijoitetuille 10–17-vuotiaille lapsille ja nuorille. Keväällä 2025 avautuu uusi lastensuojeluyksikkö Ylämyllylle.

Lasten, varhaisnuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin kehitys Liperin kunnassa

Taulukko 6: Lasten, varhaisnuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin kehitys Liperin kunnassa.

4.1.2 Nuorten ja nuorten aikuisten hyvinvointi

Tässä luvussa käsitellään 13–29-vuotiaiden hyvinvointia. Hyvinvoinnin nykytilan arvioinnissa on käytetty kuntakohtaisia tietoja niiltä osin, kun niitä on saatavilla.

Elämänlaatu

Vuoden 2023 koululaiskyselyn mukaan terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi kokevia 8. ja 9. luokkalaista oli 23,5 % (23,7 % vuonna 2021). MOVE! -mittauksen 2023 tulosten mukaan 8. luokan oppilaista 34,9 % oli heikko fyysinen toimintakyky (30,2 % vuonna 2022). 8. ja 9. luokan oppilaista 21,4 % oli ylipainoisia vuonna 2023 (20,5 % vuonna 2021).

8. ja 9. luokan oppilaista tyytyväisiä elämäänsä oli 67,2 % vuonna 2023 (75,7 % vuonna 2021). 8. ja 9. luokan oppilaista vähän yli kolmasosa ei syö koululounasta päivittäin (19,9 % vuonna 2021).

8. ja 9. luokan pojista 11,4 % ja tytöistä 7,9 % käytti päivittäin tupakkatuotetta tai sähkösavuketta vuonna 2023 (pojat 10,9 % ja tytöt 4,3 % vuonna 2021). Huolta herättävää päihteiden tai tupakka- ja nikotiinituotteiden käyttöä tai rahapelaamista vuonna 2023 oli 4,3 % 8. ja 9. luokan oppilaista vastaavan luvun ollessa 6,3 % vuonna 2021.

Hyvinvoiva Pohjoiskarjalainen nuori -hankkeen vuonna 2023 teettämän kyselyselvityksen mukaan liperiläisistä vuosina 2010–2015 syntyneistä nuorista 71,3 % koki kouluarvosanalla 8–10 olevansa tyytyväinen hyvinvointiinsa kokonaisuudessaan. Hyvinvoiva Pohjoiskarjalainen nuori -hankkeen kyselyyn vastanneista nuorista 12 % koki yksinäisyyttä joko melko usein tai jatkuvasti vuonna 2023. Kouluterveyskyselyn 2023 mukaan 8. ja 8. luokan tytöistä 23,0 % ja pojista 6,1 % koki yksinäisyyttä (vuonna 2021 tytöt 17,1 % ja pojat 5,1 %).

Mielenterveys

Vahvaa positiivista mielenterveyttä viimeisen kahden viikon aikana kokeneita 8. ja 9. luokkalaisia oli kouluterveyskyselyn mukaan 37,1 % vuonna 2023. Luku on noussut vuodesta 2021 (32,2 %). Vuonna 2023 kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta koki 17,1 % 8. ja 9. luokkalaisista (16,2 % vuonna 2021).

Osallisuus

Liperiläisistä 8. ja 9. luokan oppilaista erittäin heikkoa osallisuuden kokemusta koki noin kymmenesosa vuonna 2023. (8,1 % vuonna 2021) Heikkoa osallisuuden kokemusta koki 18,3 % tytöistä ja 4,1 % pojista.

Vuonna 2023 tehdyn Hyvinvoiva pohjoiskarjalainen nuori -kyselyn mukaan 55 % liperiläisistä nuorista koki kuuluvansa johonkin itselle tärkeään ryhmään tai yhteisöön. Samaan kyselyyn vastanneita nuorista 46,8 % ei ole säännöllistä harrastusta.

Liperin kunnassa toimii kuntalain (410/2015, 26 §) edellyttämä nuorisovaltuusto. Vaaleilla valittava nuorten edustajisto antaa lausuntoja, tekee aloitteita ja edustaa ikäluokkansa näkemyksiä.

Liperin nuorisovaltuusto osallistuu aktiivisesti Pohjois-Karjalan maakunnallisen nuorisovaltuuston toimintaan. Nuorisovaltuuston edustajalla on osallistumisoikeus hyvinvointi- ja elinympäristölautakuntiin sekä valtuustoon.

LIPERIN
NUORISOVALTUUSTO ON
VAIKUTTAMISKANAVA
13-20-VUOTIAILLE
LIPERILÄISILLE NUORILLE.

Opiskelu, työ ja toimeentulo

Keväällä 2024 Liperin kunnan peruskoulun päättäneistä 68 siirtyi lukioon, 58 ammatilliseen oppilaitokseen sekä 10 tutkintokoulutukseen valmentavaan koulutukseen tai opistoon.

Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saaneita 18–24-vuotiaita oli 2 % vastaavan ikäisestä väestöstä vuonna 2023. Vuonna 2022 vastaava määrä oli 2,7 %. Koulutuksen ulkopuolelle jääneitä 17–24-vuotiaita oli lähes kymmenes vuonna 2022 vastaavan ikäisestä väestöstä. Vuonna 2021 vastaava luku oli 8,5 %.

Syrjäytymisriskissä (ei työssä, ei opiskele, ei ole varusmiespalvelussa) olevia 18–24-vuotiaita oli 23,2 % vuonna 2022 vastaavan ikäisistä (21,5 % vuonna 2021). Liperin kunnan työllistämiä 15–17-vuotiaita oli 83 henkilöä vuonna 2023. Vuonna 2022 saman ikäisiä työllistettyjä nuoria oli 63 henkilöä.

Vuonna 2023 nuorisotyöttömyys oli 19,8 % 18–24-vuotiaasta työvoimasta. Määrä on noussut hieman edellisestä vuodesta. Alle 30-vuotiaita työttömiä työnhakijoita oli Liperissä vuonna 2023 kuukausittain keskimäärin 108.

Yksilöllisen ohjauksen tarve on lisääntynyt kouluissa ja etsivässä nuorisotyössä. Perusopetuksen oppilaista 12,3 % on erityisen tuen ja 19,05 % tehostetun tuen piirissä vuonna 2024.

Kutsuntoihin osallistui Liperissä vajaat 70 nuorta vuonna 2023.

Elinolot ja turvallisuus

Kouluterveyskyselyn mukaan koulukiusattuna 8. ja 9. luokan oppilaista vähintään kerran viikossa kertoi olleen 4,7 % vuonna 2023 (1,7 % vuonna 2021). Kymmenesosa oli kokenut vanhempien tai muiden huolta pitävien aikuisten fyysistä väkivaltaa vuonna 2023 (10,6 % vuonna 2021).

8. ja 9. luokan oppilaista 15,7 % koki oppilaitoksen fyysisten työolojen häirinneen opiskelua vuonna 2023.

Nuorten ja nuorten aikuisten palvelut

Kunnan alueella toimii yksi yläkoulu Ylämyllyllä, lisäksi yläkouluikäisille järjestetään perusopetusta Honkalammen vaativan erityisen tuen koulussa sekä yksityisessä Siikasalmen kristillisessä koulussa.

Peruskouluissa Hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi oli TEA-viisarin mukaan 76 vuonna 2023 (82 vuonna 2021). Opiskeluhuollon järjestäminen kuvataan kuntakohtaisessa opiskeluhuollon suunnitelmassa.

Jalkautuva nuorisotyö aloitettiin kunnassa vuonna 2023, jolloin koulutettiin täysi-ikäisiä vapaaehtoisia koulutettujen nuorisotyöntekijöiden rinnalle. Nuorisotyön eri työmuodoista on saatavilla lisätietoa kunnan [nuoriso-ohjelmassa](#).

Kunnan alueella toimii kolme nuorisotilaa, yksi jokaisessa taajamassa. Nuorisotyö on järjestänyt maksutonta Harrastamisen Suomen mallin kerhotoimintaa peruskouluikäisille lapsille ja nuorille vuodesta 2021 lähtien.

Kunnassa on kaksi etsivää nuorisotyöntekijää, joiden kohderyhmänä ovat 15–29-vuotiaat nuoret. Etsivät ohjaavat tuen tarpeessa olevia nuoria palveluiden pariin tai tukevat kohti itsenäistymistä sekä vahvempaa elämänhallintaa. Ohjaussuhde kestää aina yksilöllisesti nuoren tarpeen mukaan, haasteiden kasvaessa myös ohjaussuhteet ovat pidentyneet.

LIPERIN KUNNASSA
JÄRJESTETÄÄN YHTEISÖLLISTÄ,
YHTEISKUNNALLISTA JA
KOHDENNETTUA NUORISOTYÖTÄ
SEKÄ OSALLISUUSTOIMINTAA.

Vuonna 2024 kunta on ostanut Nuorisoverstaalta 14 paikkaa liperiläisille nuorille (1 paikka 3 kk yksilövalmennusta/ työkokeilua). Kuntouttava työtoiminta toteutuu nykyisin hyvinvointialueen palveluna.

Liperin kunnassa on aloitettu kokeilu nuorten terveystoiminnanohjauksesta osana koulupäiviä. Koululla toimiva liikunnanohjaaja tukee erityisesti niitä nuoria, joilla MOVE!-mittauksen tulos on heikko tai liikkumattomuus vaikuttaa terveyttä heikentävästi.

Toisen asteen oppilaitokset ja korkeakoulut

Liperiläiset nuoret lähtevät peruskoulun jälkeen opiskelemaan pääsääntöisesti lähikuntiin, useimmiten Joensuuhun tai Outokumpuun. Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymä Riveria järjestää toisen asteen koulutusta usealla eri alalla sekä ammatilliseen koulutukseen valmentavaa koulutusta.

Maakunnasta löytyy myös muita ammattioppilaitoksia sekä lukioita. Jatko-opintomahdollisuuksia tarjoavat Karelia ammattikorkeakoulu sekä Itä-Suomen yliopisto.

Nuorten ja nuorten aikuisten hyvinvoinnin kehitys Liperin kunnassa

Alle 30-vuotiaisiin työttömiin on oltu yhteydessä suunnitelmallisesti.

Yli 70 % nuorista kokee olevansa tyytyväinen hyvinvointiinsa kokonaisuudessaan.

Päivittäinen koululounaan syöminen on vähentynyt.

Heikko fyysinen toimintakyky on yleistynyt.

Ylipaino on lisääntynyt.

Koulukiusaaminen on lisääntynyt.

Sähkösavukkeiden ja nikotiinituotteiden käyttö on lisääntynyt.

Taulukko 7: Nuorten ja nuorten aikuisten hyvinvoinnin kehitys Liperin kunnassa.

4.1.3 Työikäisten hyvinvointi

Elämänlaatu

Liperiläisistä työikäisistä (25–64-vuotiaat/1000 vastaavan ikäistä) sairauspäivärahaa sai 145,4 vuonna 2023 (208,8 vuonna 2022). Sairauspäivärahaa mielenterveysperusteisesti (25–64-vuotiaat/1000 vastaavan ikäistä) sai 29,7 vuonna 2023. Molempien osuus oli laskenut valtuustokauden alkuun nähden.

Osasairauspäivärahaa (25–64-vuotiaat/1000 vastaavan ikäisistä) saaneiden osuus 15,4 vuonna 2023 oli puolestaan noussut. Työkyvyttömyyseläkettä 25–64-vuotiaista kuntalaisista sai 8,0 % vuonna 2023 (8,1 % vuonna 2022).

Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden vuoksi työkyvyttömyyseläkettä 25–64-vuotiaista sai 3,8 % vuonna 2023 (3,9 % vuonna 2022).

Työikäisten ylipainoisuudesta tai päihteidenkäytöstä ei ole saatavilla kuntakohtaista tietoa. Lihavien osuus (kehon painoindeksi BMI ≥ 30 kg/m²) 20–64-vuotiailla oli Pohjois-Karjalassa 24,4 % vuonna 2022 (koko maa 24,4 %).

Kolmasosa 20–64-vuotiaista käytti alkoholia liikaa Pohjois-Karjalassa vuonna 2022 ja alkoholikuolleisuus 38,1 /100 000 asukasta vuonna 2022 (koko maa 30,0). Raskauden aikana pohjoiskarjalaisista oli tupakoinut 10,0 % (koko maa 7,1 %) vuonna 2023.

Työ ja toimeentulo

Työttömiä työvoimasta oli 10,2 % vuonna 2023 Liperissä (9,7 % vuonna 2022). Vaikeasti työllistyviä (rakennetyöttömyys) oli 6,1 % 15–64-vuotiaasta työvoimasta vuonna 2023 (6,3 % vuonna 2022). Molempien määrät ovat laskeneet valtuustokauden alusta.

Liperissä pitkäaikaistyöttömiä oli 35,6 % työttömistä vuonna 2023 (39,10 % vuonna 2022). Työttömistä yli 50-vuotiaiden osuus on Liperissä muuta maata suurempi 43,09 % (koko maa 36,4 %).

Perustoimeentulotuen saajia on Liperissä keskimäärin 252 hlöä/kk, joka on 2,1 % väestöstä (koko maa 3,3 % väestöstä). Täydentävää toimeentulotukea haettiin 218 kpl Liperissä vuonna 2023, joista myönteisiä päätöksiä oli 65 kpl, joista eri henkilöitä eli toimeentulotukea saaneet kotitaloudet 49 kpl. Ehkäisevää toimeentulotukea haettiin 45 kpl, joista myönteisiä päätöksiä oli 28 kpl, joista eri henkilöitä 24.

Työkyvyttömyyseläkettä saavien osuus 25–64 vuotiaista oli Liperissä 8,1 % vuonna 2022. Sairaspäivärahaa saaneiden 24–64-vuotiaiden osuus vastaavan ikäisistä on kasvanut useamman vuoden ja mutta on kuitenkin Liperissä lähellä valtakunnallista tasoa.

Toimeentulotukea pitkäaikaisesti 25–64-vuotiaista sai 1,3 % vastaavan ikäisestä väestöstä vuonna 2023 (1,5 % vuonna 2022). Ikävakioitu työkyvyttömyysindeksi oli 117,8 vuonna 2022 (koko maa 100).

TYÖTTÖMIEN JA
VAIKEASTI TYÖLLISTYVIEN
MÄÄRÄ ON LASKENUT
VALTUUSTOKAUDEN
2021–2025 AIKANA.

Turvallisuus, asuminen ja ympäristö

Koti- ja vapaa-ajan tapaturmiin liittyviä hoitojaksoja 25–44-vuotiailla oli 28 vuonna 2022 ja 45–64-vuotiailla 30 vuonna 2022. Nuoremmalla ikäryhmällä hoitojaksojen määrä oli edellisvuotta suurempi ja vanhemmalla ikäryhmällä edellisvuotta pienempi. Pohjois-Karjalassa turvakotien 18–64-vuotiaiden asiakkaiden osuus /10 000 asukas kohden oli 9,4 vuonna 2023 (koko maa 9,1).

Työikäisten palvelut

Ylämyllyn taajamassa toimii työllisyyspalvelujen ylläpitämä Duunitalo Linkki, joka on tarkoitettu kaikille liperiläisille työnhakijoille ja työnantajille. Saman katon alla toimivat niin työnhakija-asiakkaiden matalan kynnyksen asiointipalvelu, kunnan valmennuspalvelut kuin työllisyyden kuntakokeilun tuottamat lakisääteiset työllisyyspalvelutkin.

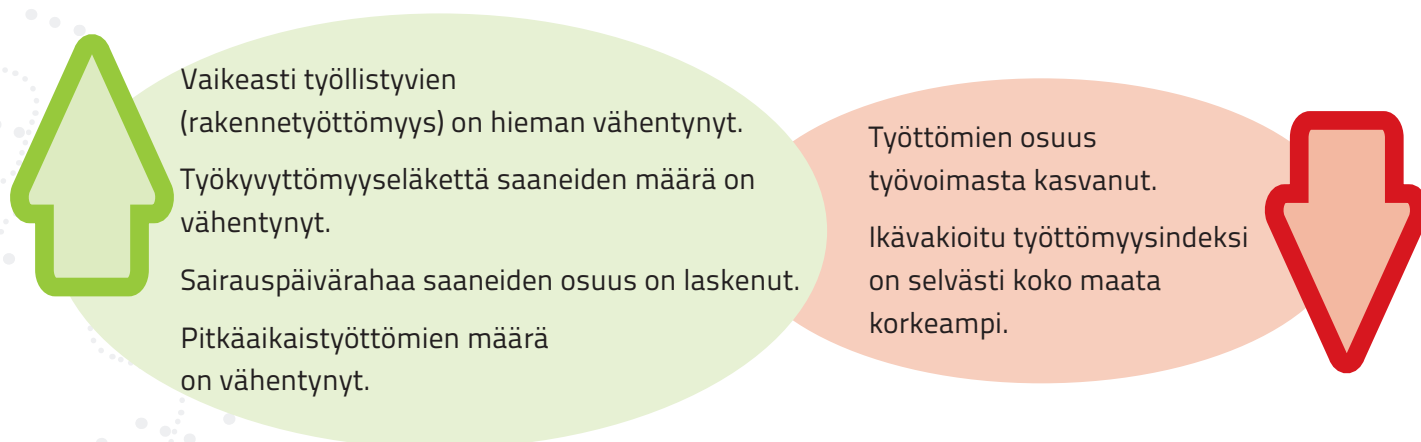
Työhakijat saavat tukea yksilöllisen työelämäpolun luomiseen ja työnantajat työllistämiseen liittyviin kysymyksiin. Palveluja tarjotaan kaikissa Liperin taajamissa asiakkaiden tarpeen mukaan.

Liperin kunnan yrityspalveluista vastaa Lipertek Oy. Palveluyrityksen tehtäviin kuuluu yritysneuvontaa, yritysten kehittämistä sekä verkostoitumisen edistämistä. Lipertek Oy edistää seutu- ja aluekehitystä sekä osallistuu seutumarkkinointiin. Yritysneuvojat auttavat yrittäjiä muun muassa liiketoimintasuunnitelmissa, rahoitushakemuksissa, omistajanvaihdoksissa sekä kansainvälistymisessä.

Kunnassa aloitettiin asumisneuvontapalvelu vuoden 2023 alusta. Asumisneuvonta on lyhytkestoista matalan kynnyksen ohjausta ja neuvontaa asumiseen liittyvissä asioissa. Maksuton palvelu on tarkoitettu kaikille Liperin kunnan asukkaille asumismuodosta riippumatta.

Kunnanvirastolla toimii palvelupiste, jossa voi ostaa muun muassa uimahallilippuja, päivittää Jyrin kuntosalin kulkutunnisteen ja asioida Kelan palveluissa. Palvelupisteellä asiakas saa Kela-asioiden avustavan asiakaspalvelun lisäksi ohjausta ja neuvontaa sosiaalipalveluja koskevista asioista sekä kunnan eri palveluissa. Palvelupisteellä on asiakaspääte sähköistä asiointia varten.

Työikäisten hyvinvoinnin kehitys Liperin kunnassa

Taulukko 8: Työikäisten hyvinvoinnin kehitys Liperin kunnassa.

4.1.5 Ikäihmisten hyvinvointi

Elämänlaatu

65 vuotta täyttäneistä 12,7 % vuonna 2023 sai korvausta depressiolääkkeistä (11,9 % vuonna 2022). Psykiatrian laitoshoidon hoitopäivät 75 vuotta täyttäneillä olivat 6,8/1000 vastaavan ikäisistä vuonna 2022. Hoitopäivien suhteellinen osuus on laskenut verrattuna vuoteen 2021 (249,1). Lukuun vaikuttavat myös muuttuvat hoitokäytännöt.

Ikäihmisten onnellisuuden kokemuksesta eikä päihteidenkäytöstä ole saatavilla kuntakohtaista tietoa. Pohjois-Karjalassa 75 vuotta täyttäneistä 48,5 % tunsu itsensä onnelliseksi vuonna 2022 (koko maa 47,8 %).

Alkoholia humalahakuisesti käyttävien osuus (AUDIT-1k) (%), 75 vuotta täyttäneistä oli 3,3 % vuonna 2022 Pohjois-Karjalassa (2,8 % koko maa). Vuonna 2022 itsensä yksinäiseksi tuntevien 75- vuotta täyttäneiden osuus Pohjois-Karjalassa oli 15,3 % (koko maa 12 %).

Osallisuus

Liperissä toimii ikäihmisten neuvosto, joka varmistaa ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet kunnan eri toimien suunnittelussa ja seurannassa.

Ikäihmisten neuvosto järjestää muun muassa luento- ja kuulemistilaisuuksia, tekee aloitteita ja virkistysretkiä. Neuvoston KUHA-toiminnan avulla on toteutettu kulttuuri- ja virkistystapahtumia vanhuspalvelulaitoksissa asuville.

Kunnan Ikäystävällisyyden ohjelma laadittiin vuonna 2023 yhteistyössä ikäihmisten neuvoston ja liperiläisten ikäihmisten kanssa. Liperin ikäystävällisyyden ohjelma on tarkoitettu kaikille kuntalaisille, yrityksille, järjestöille ja päättäjille ikäystävällisen Liperin kehittämiseen.

Ikäystävällisyyden ohjelma 2024–2030 kannustaa ikääntyneitä kuntalaisia aktiiviseen, toimintakykyiseen ja terveyttä edistävään ikääntymiseen. Ikäystävällisyyden ohjelmasta johdetut toimenpiteet suunnitellaan ja kirjataan Liperin hyvinvointisuunnitelmaan.

Toimeentulo

Vanhuuseläkettä saavien lukumäärä on noususuuntainen, vuonna 2023 eläkettä sai 3 134 liperiläistä (3 083 vuonna 2022). Täyttä kansaneläkettä saaneita 65 vuotta täyttäneitä oli 1,4 % vastaavan ikäisestä väestöstä vuonna 2023.

Rahanpuutteen vuoksi ruoasta, lääkkeistä tai lääkärikäynneistä tinkimään joutuneista 75 vuotta täyttäneistä ei ole saatavilla kuntakohtaista tietoa, mutta maakunnallisesti osuus oli 7,5 % vuonna 2022 (koko maa 7,7 %).

VANHUUSELÄKKEENSAAJIA
OLI LIPERISSÄ 3024 HENKILÖÄ
VUONNA 2021 JA 3083
HENKILÖÄ VUONNA 2022.
(SOTKANET.FI)

Turvallisuus, asuminen ja ympäristö

75 vuotta täyttäneistä asui yksin 42,5 % vuonna 2023 (43,4 % vuonna 2022). Kotona asui 75 vuotta täyttäneistä 92,0 % vuonna 2023 (91,9 % vuonna 2022). Omaishoidontuen hoidettavia 75 vuotta täyttäneistä oli 5,7 % vuonna 2023 (5,2 % vuonna 2022). Vuonna 2023 omaishoidon tuen piirissä oli 89 asiakasta. Yhteisöllisessä asumisessa yli 75-vuotiaita asui 2,8 % vuonna 2024.

75 vuotta täyttäneistä säännöllistä kotihoitoa sai 13,6 % vuonna 2023 (13,5 % vuonna 2022). Ympäri vuorokautisessa palveluasumisessa oli 75 vuotta täyttäneistä 7,2 % vuonna 2024 ja 7,0 % vuonna 2023. Ympäri vuorokautisessa hoivassa liperiläisiä 75-vuotta täyttäneistä oli 6,8 % vuonna 2023.

Ikäihmisten kaatumisten ehkäisyyn on panostettu kaikissa kolmessa taajamassa vuonna 2022 järjestetyillä ikäihmisten liikenneturvallisuustopahtumilla sekä kenkien liukuesteiden jakamisella yli 70-vuotiaille vuosina 2022–2023.

KENKIIN LAITETTAVIA
LIUKUESTEITÄ JAETTIIN
NOIN VIISISATAA PARIA!

Kaatumisiin tai putoamisiin liittyviä hoitojaksojen osuus 65 vuotta täyttäneillä on Liperissä vähentynyt, 270,9 / 10 000 vastaavan ikäisistä vuonna 2023 (271,8 vuonna 2022 ja 339,1 vuonna 2021). Osuus on pienempi kuin valtakunnallisesti (332,3 vuonna 2023).

Vammojen tai myrkytysten vuoksi sairaalahoitoa sai 65–74-vuotiaista 104,0/10 000 vastaavan ikäisestä ja 75 vuotta täyttäneistä 298,0/10 000 vastaavan ikäisistä vuonna 2023. Nuoremmassa ikäryhmässä määrä on hieman kasvanut ja vanhemmassa ikäryhmässä vähentynyt vuodesta 2022.

Ikäihmisten palvelut

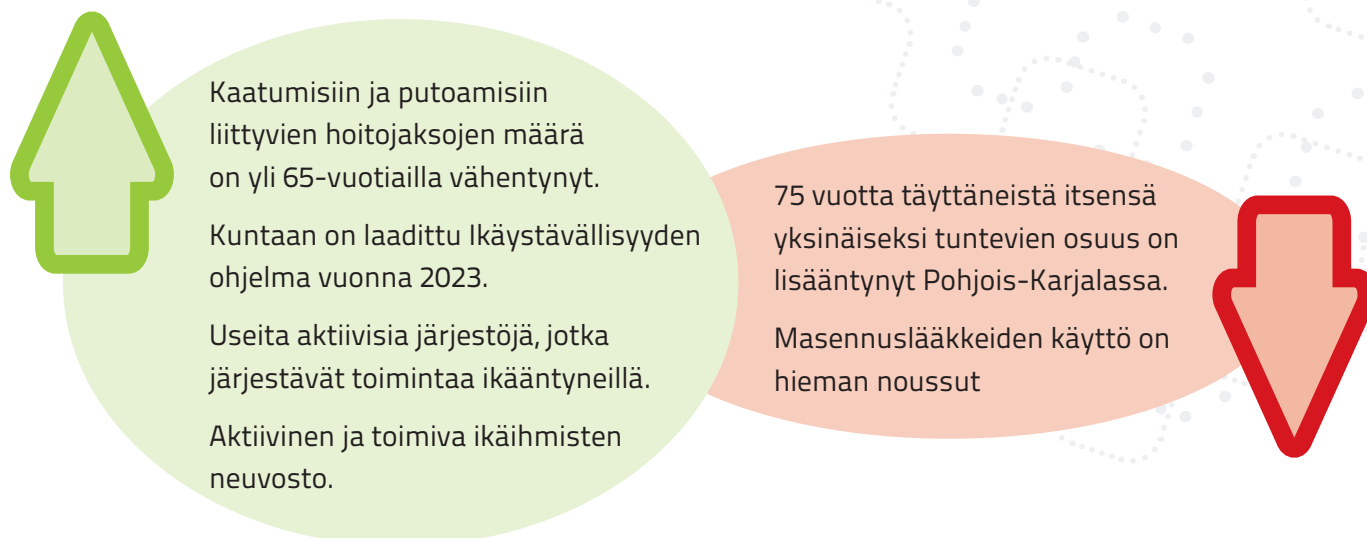
Liperissä hyvinvointialueen ylläpitämiä ja yksityisiä asumispalveluyksiköitä on yhteensä kuusi, joissa 198 paikkaa. Uusi yksityinen ikääntyneiden asumisyksikkö Honkahovi avattiin Ylämyllyllä vuonna 2023. Yhdistelmäasumisen yksikössä tarjotaan sekä yhteisöllisestä asumista että ympärivuorokautista palveluasumista.

Seurakunnat, kyläyhdistykset ja järjestöt tarjoavat erilaista vapaa-ajan toimintaa. Kunta järjestää ikäihmisille liikuntaryhmiä, kulttuuritapahtumia sekä yksilöllistä liikuntaneuvontaa.

VUONNA 2024
KÄYNNISTYI LIPERIN
IKILIKKUJAT -HANKE,
JOKA LISÄÄ LIIKUNTAA YLI
65-VUOTIAIDEN ARJESSA.

Lähtökohtana Liperin Ikiliikkujat -hankkeessa on arkiaktiivisuuden lisääminen sekä liikunnan harrastus omaehtoisesti tai koulutettujen vertaisohjaajien ja ulkoiluystävien kanssa.

Ikäihmisten hyvinvoinnin kehitys Liperin kunnassa

Taulukko 10: Ikäihmisten hyvinvoinnin kehitys Liperin kunnassa.

4.1.6 Kaikkia ikäryhmiä koskevat hyvinvointitiedot

Elämänlaatu

Pohjois-Karjalan Liikunta ry:n (Pokali) liikuntakysely järjestettiin vuonna 2021. Kyselyyn vastanneiden liperiläisten keski-ikä oli 46,9 vuotta. Aikuisista suositusten mukaisesti liikuntaa harrasti 15 % ja urheiluseuratoimintaan osallistui 38 %. Molemmat luvut kasvoivat edelliseen kyselyyn verrattuna. Liikuntapalveluista tiedotettiin riittävästi 80,5 % mielestä. Liikunnan harrastamisen liian kalliiksi koki 8,2 % vastaajista.

Liperin kunnan 1.–9.-luokkalaisten lasten ja nuorten harrastekyselyyn vuonna 2024 vastasi 719 peruskoululaista. 20 % vastaajista kertoi, ettei heillä ole harrastusta. Vastaajista 59 % kertoi, että harrastaa koska se on kivaa.

Lasten ja nuorten (7–17-vuotiaat) aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriön (ADHD) diagnoosien yleisyys on valtakunnallisesti tarkasteltuna suurinta Itä-Suomessa. Pohjois-Karjalassa vuonna 2022 yleisyys oli 7–12-vuotiailla tytöillä 7,7 % (koko maa 2,8 %) ja pojilla 20,3 % (koko maa 8,9 %) sekä 13–17-vuotiailla tytöillä 7,3 % (koko maa 3,9 %) ja pojilla 13,9 % (koko maa 7,6 %).

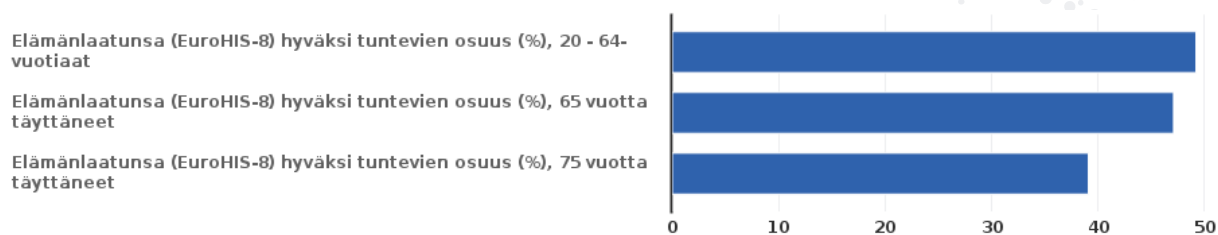
Päihdetilannekyselyn 2023 tuloksien mukaan alaikäisten tupakka- ja nikotiinituotteiden käyttö huolettaa liperiläisiä. Kyselystä selvisi, että tupakointi, nuuskan käyttö sekä sähkösavukkeiden käyttö ovat ilmiöitä, joita pohjoiskarjalaiset asuinympäristöissään eniten havaitsivat. Liperissä 26 % vastaajista havaitsi tupakka- ja nikotiinituotteiden ja 15 % alkoholin välittämistä alaikäisille. Viimeisen vuoden aikana vastaajista 61 % havaitsi alaikäisten tupakka- ja nikotiinituotteiden ja 38 % alaikäisten alkoholin käyttöä.

Ikävakioimaton sairastavuusindeksi oli 108,4 vuonna 2022 (koko maa 100). Ikävakioimaton mielenterveysindeksi oli 101,6 vuonna 2022 (koko maa 100). Ikävakioimaton sepelvaltimotauti-indeksi oli 115,0 vuonna 2022 (koko maa 100). Sairauspäivärahaa saaneita 16–64-vuotiaita oli

131,2/vastaavan ikäisistä vuonna 2023 (192,5 vuonna 2022). Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden vuoksi työkyvyttömyyseläkettä 16–64-vuotiaista sai 3,5 vuonna 2023 (3,7 % vuonna 2022). Menetettyjen elinvuosien määrä (ennen 80 ikävuotta kuolleet /100 000 asukasta) oli 5443 vuonna 2023, kun vuonna 2022 se oli 6 259.

Muistisairauksien määrä tulee lisääntymään Pohjois-Karjalassa maakunnan väestörakenteen ikääntyessä. Kansallisen arvion mukaan vuodesta 2022 vuoteen 2032 muistisairaiden määrä kasvaa 15 % Liperissä ja 7 % Pohjois-Karjalassa.

FinSote-tutkimuksen (2022) mukaan kokemus hyvästä elämänlaadusta (WHOQOL-8) heikkenee iän myötä Pohjois-Karjalan maakunnan asukkailla (ks. taulukko 11). Elämänlaadun kokemus on hieman heikempi kaikissa ikäryhmissä koko maahan verrattuna.

Taulukko 11: Elämänlaatunsa hyväksi kokevien osuus, %, Pohjois-Karjala (FinSote 2022) (Tulokset kaaviona - Sotkanet.fi, Tilasto- ja indikaattoripankki) <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/>

Osallisuus

Kunta viestii aktiivisesti verkkosivuillaan ja sosiaalisen median kanavissaan. Sähköisten kanavien käyttö edistää viestinnän saavutettavuutta ja mahdollistaa osallistumisen yhteiseen keskusteluun. Viestinnän suunnittelussa kiinnitetään huomiota helppolukuisuuteen ja saavutettavuuteen. Muun muassa kuntastrategiasta ja viestintäsuunnitelmasta on julkaistu kuvitetut helppolukuiset lehtiset.

Kunnan viestinnän kautta toteutetaan erilaisia kuntalais- ja käyttäjäkyselyitä, joilla kerätään palautetta esimerkiksi kunnan palveluista. Kunta on aloittanut valtuuston kokousten verkkolähetykset syksyllä 2023, jotta entistä useammat voisivat seurata kunnallista päätöksentekoa.

Liperin kuntaan on 2022 laadittu osallisuusohjelma, joka ohjaa kunnan, viranhaltijoiden ja henkilöstön sekä palvelualueiden toimintaa. Osallisuusohjelmassa määriteltiin osallisuuden arvot, tavoitteet, tavat ja muodot. Tavoitteena on, että jokainen kuntalainen kokee, että hänen mielipiteensä on merkityksellinen ja hän tulee kuulluksi.

Kuntalaisten osallisuutta halutaan vahvistaa ja yhteisöllisyyttä ja sosiaalista osallisuutta lisätä. Vuorovaikutuskanavia ja kohtaamispaikkoja kehitetään. Syrjintä ja häirintä tunnistetaan ja siihen puututaan. Kunnan palveluita ja toimintaa kehitetään entistä yhdenvertaisemmaksi ja tasa-arvoisemmaksi.

Osallisuusohjelma liitetään jatkossa osaksi hyvinvointisuunnitelmaa ja erillisestä ohjelmasta luovutaan. Osallisuutta edistäviä toimenpiteitä arvioidaan ja seurataan vuosittain.

Liperin kunnan vaikuttamistoimielimiä ovat lapsiparlamentti, nuorisovaltuusto, vammaisneuvosto, ikäihmisten neuvosto sekä mökkiläistoimikunta. Vaikuttamistoimielimet kokoontuivat säännöllisesti ja kokousmuistiot ovat luettavissa kunnan verkkosivuilta.

Vammaisneuvosto edistää vammaisten yhdenvertaista oikeutta osallistua ja vaikuttaa kunnan eri palveluiden suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä vammaisten henkilöiden tarvitsemien palveluiden kannalta. Vammais- ja ikäihmisten neuvostoissa on nimetyt hyvinvointi- ja elinympäristölautakuntien edustajat.

Maakunnallisessa nuorisovaltuustossa, vammaisneuvostossa ja vanhusneuvostossa on edustajat Liperin vastaavista vaikuttamistoimielimistä. Lisäksi maakunnallisessa lapsi- ja perheasiain neuvostossa on edustaja Liperistä.

Järjestöjen edustajia tavataan järjestöfoorumissa, joka kokoontuu 2–3 kertaa vuodessa. Kuntapäätäjät tapaavat kunnan asukkaita kunnanhallituksen kyläilloissa 1–2 kertaa vuodessa.

Turvallisuus, asuminen ja ympäristö

Poliisin tietoon vuonna 2022 tulleita rikoksia kuvataan 1 000 asukasta kohden. Poliisin tietoon tulleita henkeen ja terveyteen kohdistuneita rikoksia oli 4,6 vuonna 2023 (5,0 vuonna 2022). Poliisin tietoon tulleita omaisuusrikoksia oli 26,6 vuonna 2023 (31,3 vuonna 2022). Poliisin tietoon tulleita kaikkia huumausainerikoksia oli 1,5 vuonna 2023 (1,3 vuonna 2022).

Poliisin tietoon tulleet liikenneturvallisuuden vaarantamisia ja liikenneturvallisuusrikoksia oli 19,9 vuonna 2023 (23,7 vuonna 2022). Poliisin tietoon tulleita liperiläisten rattijuopumuksia oli yhteensä 18 vuonna 2023, joka laski kahdella vuodesta 2022. Päihtyneiden säilöönottoja tehtiin 1,8 vuonna 2023 (3,3 vuonna 2022).

Kotihälytystehtäviä oli yhteensä 99 vuonna 2023 (136 vuonna 2022). Kotihälytysten osalta ei ole tietoa, monessako tapauksessa on ollut alaikäisiä läsnä. Vammojen ja myrkytysten vuoksi sairaalassa hoidettuja potilaita/10 000 asukasta kohti oli 107,8 vuonna 2023.

Vuonna 2021 Ylämyllylle valmistui uusi yläkoulu, jolloin Ylämyllyn alueen peruskoulu siirtyi yhtenäiskouluksi. Yläkoulun yhteydessä toimivat myös nuorisotila ja kirjasto. Liperin kirkonkylän alakoulun peruskorjaus ja uudisrakennus valmistui vuonna 2022. Kirkonkylän alueen kehittämissuunnitelma valmistui vuonna 2023. Viinijärven alueen kehittämissuunnitelmatyötä toteutettiin monipuolisesti vuoden 2023 aikana ja suunnitelma hyväksyttiin vuonna 2024. Kouluverkko-, varhaiskasvatus- sekä ulko- ja liikuntapaikkaselvitykset tehtiin vuonna 2024.

Vuonna 2023 perustettiin kunnan kotouttamisen monialainen työryhmä. Vuodesta 2023 alkaen maahanmuutto kunnassa on lisääntynyt ja tarve maahanmuuton koordinaatiolle ja kotouttamiselle on kasvanut. Erityisesti kasvussa on ollut työperäinen maahanmuutto vuosien 2023–2024 aikana muun muassa hoiva- ja puhtausalalle.

Työvoiman ulkopuolella olevia maahanmuuttajia on tuettu työhaussa, etuusasioiden hoitamisessa sekä vapaa-ajantoiminnoissa. Kunnan ensimmäinen valmistavan opetuksen ryhmä perustettiin vuonna 2023 Liperin kouluun ja vuonna 2024 yläkouluun. Kesällä 2024 Liperiin avattiin 300 paikkainen vastaanottokeskus.

VUOSIA KUNTALAISIA
ON OHJATTU JA
NEUVOTTU MUUN MUASSA
ASUMISASIOLISSA JA VAPAA-
AJANTOIMINNOISSA.

Maahanmuuttajatyössä valmistaudutaan 1.1.2025 voimaan tulevaan kotoutumislain uudistukseen, jossa kunnan tehtäviksi tulee erityisesti työvoiman ulkopuolella olevien maahanmuuttajien kotoutumisen vahvistaminen sekä eri toimijoiden vastuiden selkeyttäminen ja monialaisen yhteistyön kehittäminen.

Kaikkia ikäryhmiä koskevat palvelut

Kunnan alueella toimii kolme kirjastoa, yksi jokaisessa taajamassa. Liperin alueella kulkee myös kirjastoauto.

Vuonna 2023 lainauspalveluja käytti 43,89 % kuntalaisista. 5252 Liperissä asuvaa asiakasta lainasi Vaara-kirjastojen kirjastoista vuosien 2021–2024 aikana. Molemmat luvut ovat lisääntyneet edellisiin vuosiin verrattuna, johon on vaikuttanut muun muassa omatoimikirjastojen saaminen Viinijärven, Ylämyllyn ja Liperin kirjastoihin. Viinijärven kirjasto toimii väistötiloissa ainakin vuoden 2026 loppuun. Koululuokilla ja päiväkotiryhmillä on käytössä yhteisökortteja, jolla lainataan lapsille kirjoja yhteisen käyttöön.

Liperi on mukana E-kirjastopalvelussa, josta lainataan e-kirjoja, äänikirjoja ja digilehtiä ja elokuvia. Kirjastoissa järjestetään lisäksi erilaisia tapahtumia eri ikäisille kuntalaisille.

Kunta järjestää ohjattua liikuntaa ja maksutonta liikuntaneuvontaa eri ikäisille kuntalaisille. Liikuntaneuvonta toteutetaan asiakaslähtöisesti yksilö- tai pienryhmämuotoisesti.

Yhteistyö Liperin terveysaseman kanssa on lisännyt ohjautuvuutta kunnan liikuntaneuvontaan ja alueellisessa kehittämisyhteistyössä kuntien ja hyvinvointialueen kanssa on sovittu muun muassa liikuntaneuvonnan käytänteistä. Kunta tarjoaa lisäksi maksutonta vesiliikunta- ja kuntosalipastusta.

Liperin uimahalli Liprakan kävijämäärät ovat nousseet vuosittain, vuonna 2023 kävijöitä oli reilu 23 000 (vuonna 2021 16 147). Joensuun seudun Kansalaisopiston opetustunteja järjestettiin Liperissä 3679 vuonna 2023 (vuonna 2022 3598).

Liperin liikkumisohjelma ja liikuntaolosuhteiden kehittämisohjelman 2023–2030 asukaskyselyssä liikunnan olosuhteista parhaimmiksi arvioitiin ulkoilureitit ja virkistysalueet, arkiliikkumisen olosuhteet, uimarannat ja vesistöt, ladut ja palloilukentät.

Liperin alueella toimii sata harrastustoimintaan liittyvää yhdistystä sekä näiden lisäksi kyläyhdistyksiä, poliittisia yhdistyksiä sekä seurakuntien alla erilaisia kerhoja ja harrastetoimintaa (yhteensä 198 rekisteröityä yhdistystä).

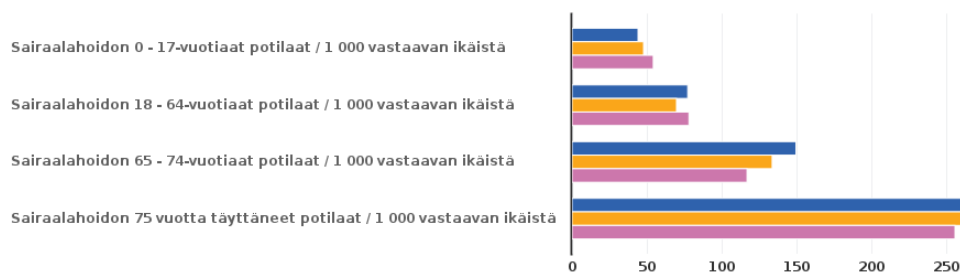
Vuonna 2023 aloitettiin kunnan asumisneuvontapalvelu osittaisella hankerahoituksella, joka tarjoaa lyhytkestoista matalan kynnyksen ohjausta ja neuvontaa asumiseen liittyvissä asioissa. Asumisneuvonnan tavoitteena on vuokravelkojen, asumisen häiriöiden ja häätöjen vähentäminen sekä asumisen jatkumisen turvaaminen.

MAKSUTON
ASUMISNEUVONTA
ON TARKOITETTU
KAIKILLE LIPERIN
KUNNAN ASUKKAILLE
ASUMISMUODOSTA
RIIPPUMATTA.

Asumisneuvonnasta saa myös yleisiä neuvoja asumiseen liittyen sekä ohjausta eri palveluiden piiriin. Elokuun 2024 loppuun mennessä päätettiin 102 asiakkuutta, joissa asiakaskohtaisen maksusuunnitelman mukaisesti vuokratelkka saatiin selvitettyä ja velka maksettua. Vuonna 2024 ei haettuja häättöjä. Edunvalvonnan ja sosiaalityön piiriin ohjattujen asiakkaiden asiat ovat lähteneet etenemään positiiviseen suuntaan.

Terveys- ja sosiaalipalveluista kunnan alueella vastaa Pohjois-Karjalan hyvinvointialue Siun sote. Palvelujen käyttöä kuvataan seuraavassa 1 000 asukasta kohti. Vuonna 2023 erikoissairaanhoidon avohoitokäyntejä oli 1 344. Liperiläisistä päihteen vuoksi sairaaloiden ja terveyskeskusten vuodeosastoilla hoidossa 25–64-vuotiaista oli 3,8 vuonna 2023.

Mielenterveyden häiriöihin sairaalahoitoa sai 0–17-vuotiaista 9,9 vuonna 2023 (7,5 vuonna 2022) ja 18–24-vuotiaista 10,7 vuonna 2023. Aikuisten mielenterveyden avohoitokäyntejä oli 590,6 vuonna 2023 (493,5 vuonna 2022). Perusterveydenhuollon avohoidon lääkärikäyntejä (kaikki yhteystavat) oli 1712 vuonna 2023. Sairaalahoitoon tarpeen määrä kasvaa iän myötä (taulukko 12).

Taulukko 12: Sairaalahoitoon potilaat ikäryhmittäin/1000 vastaavan ikäistä. (Tulokset kaaviona - Sotkanet.fi, Tilasto- ja indikaattoripankki)

4.2 Hyte-kerroin

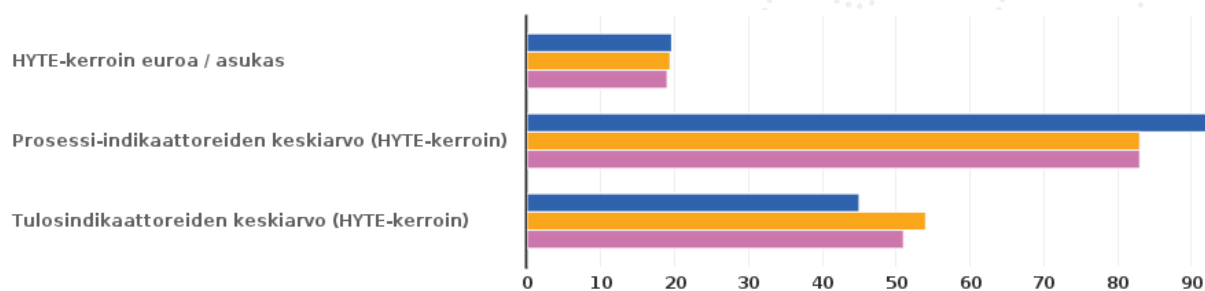
Kunnille on otettu käyttöön hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen valtionosuuden lisäosa eli HYTE-kerroin. HYTE-kerroin on kannustin, joka tarkoittaa, että kuntien rahoituksen valtionosuuden suuruus määräytyy osaksi niiden tekemän hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön mukaan. Tällä halutaan varmistaa kuntien aktiivinen toiminta asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi.

Lisäosan suuruus määräytyy prosessi- ja tulosindikaattoreiden mukaisesti. Hyte-kertoimen mukainen lisäosa maksettiin ensimmäisen kerran kunnille osana vuoden 2023 valtionosuuksia. Liperin kunnan vuoden 2023-kerroin oli 19,0 €/asukas.

Hyte-kertoimen mukainen lisäosan suuruus määräytyy kahdenlaisten indikaattorien perusteella:

- toimintaa kuvaavat prosessi-indikaattorit
- tuloksia kuvaavat tulosindikaattorit

Yhteensä indikaattoreita on 21. Indikaattorien soveltuvuus arvioidaan määräajoin, eivätkä ne tule olemaan aina samoja.

Taulukko 13. Liperi, Hyte-kerroin-indikaattorit 2021–2023. (Tulostaulukko - Sotkanet.fi, Tilasto- ja indikaattoripankki)

4.3 Painopisteiden, tavoitteiden ja toimenpiteiden arviointi

Valtuustokauden 2021–2024 hyvinvointisuunnitelmaan oli asetettu neljä painopistealuetta:

1. Yhteisöllisyys ja osallisuus (3 tavoitetta)
2. Terveyttä ja elämänlaatua lisäävät elintavat (2 tavoitetta)
3. Mielen hyvinvointi (2 tavoitetta)
4. Turvallinen arki ja ympäristö (3 tavoitetta)

Yhteisöllisyyteen ja osallisuuteen liittyvät tavoitteet toteutuivat hyvin. Kuntaan perustettiin hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä vahvistava Hyte-tiimi. Kunnassa laadittiin hyvinvointityötä ohjaavat Ikäystävällisyyden ohjelma, Osallisuusohjelma, Liikkumis- ja liikuntaolosuhdeohjelmat sekä Nuoriso-ohjelma.

Viestinnän ja tiedottamisen lisäämiseen laadittiin kunnan oma [Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen sivusto](#), joka otettiin käyttöön vuonna 2023. Sivustolta löytyy tietoa ja vinkkejä oman hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen sekä neuvoja haastaviin tilanteisiin ja ohjaus avun hakemiseen.

Perheiden kohtaamispaikan (KOTA) toiminta jatkui aktiivisena, yhteistyötä ja tapahtumia järjestettiin eri toimijoiden kanssa. Kohtaamispaikkatoiminnan laatua on kehitetty toteuttamalla asiakaskysely ja vertaisarviointi.

Hyvinvointialue Siun soten kanssa yhteistyössä asetetut tavoitteet eivät toteutuneet.

Terveyttä ja elämänlaatua lisäävien elintapojen tavoitteet toteutuivat hyvin varhaiskasvatuksessa ja osittain perusopetuksessa.

Kunnan kaikissa toimipisteissä noudatetaan ravitsemussuosituksia, mutta tavoitteet koululaisten välipalan ja ikäihmisten ruokailumahdollisuudet päiväkodeilla eivät toteutuneet talouden haasteellisessa tilanteessa.

Vuonna 2023 perustettiin ruokakasvatuksen monialainen työryhmä jatkamaan hyvien käytänteiden edistämistä varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa.

Henkilökohtaisessa liikuntaneuvonnassa (kuvassa) ruokailutottumukset otetaan tarvittaessa puheeksi ja avoimessa nuorisotyössä toteutui terveellisen ruokavalion puheeksi ottamisen teemaillat.

Myös Ikäihmisten neuvosto panosti ikäihmisten terveellisiin ruokailutottumuksiin vuonna 2023. Maksuttoman liikuntaneuvonnan määrät ja ohjautuvuus lisääntyivät muun muassa hyvinvointialueen kanssa tehdyn yhteistyön kautta.

Mielen hyvinvointiin liittyvät tavoitteet toteutuivat hyvin muun muassa Lapset puheeksi- menetelmän käyttöönoton ja Lapsiystävällinen kunta- kehittämistyön kautta. Vuonna 2021 laadittiin Mielen hyvinvoinnin ja ehkäisevän päihdetyön suunnitelma, jonka pohjalta ehkäisevän päihdetyön kuntatasoista koordinaatiota ja rakenteita kehitettiin.

Vuonna 2022 perustettiin kunnan monialainen Ehkäisevän päihdetyön koordinaatioryhmä, joka toimii osana maakunnallista ehkäisevän päihdetyön verkostoa. Loppuvuodesta 2023 Liperin EPT-koordinaatioryhmä sai kunniamaininnan Ennalta ehkäisevä päihdetyö Pohjois-Karjalassa-hankkeelta aktiivisesta ja laaja-alaisesta ehkäisevän päihdetyön kehittämisestä ja toiminnasta.

Turvalliseen arkeen ja ympäristöön liittyvät tavoitteet toteutuivat hyvin. Kaikille yli 70-vuotiaille tarjottiin maksuttomat kenkien liukuesteet ja indikaattoritietojen mukaan yli 65-vuotiaiden kaatumiset ja putoamiset ovat kunnassa vähentyneet vuosittain.

Työllisyyspalveluissa Hyte-toimintaa on aktivoitu useilla tavoilla, muun muassa kaikkiin alle 30-vuotiaisiin työttömiin työnhakijoihin oltiin yhteydessä suunnitelmallisesti vuonna 2023.

Kevyen liikenteen väylien ja esteettömyyden parantamiseen on tehty toimia yhteistyössä vammaisneuvoston ja ikäihmisten neuvoston kanssa. Useita liikenneturvallisuuden edistämishankkeita on käynnistetty ja toteutettu, valaistusta parannettu Viinijärvellä ja Ylämyllyllä.

Rakennusinvestointeja toteutettiin, muun muassa Pärnävaaran Masterplan ja Keskustiehanke (kuvassa) sekä Viinijärven kehittämissuunnitelma hyväksyttiin vuonna 2024.

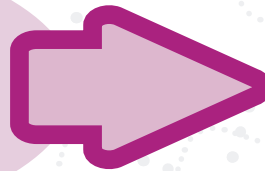
4.4 Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset

Liperin kunnassa on valtuustokauden aikana tehty merkittäviä asioita asukkaiden hyvinvoinnin ja terveydenedistämiseksi. Toiminta on suunnitelmallista ja se perustuu sovittuihin tavoitteisiin ja indikaattoreiden osoittamaan tietoon. Arkikokemukseen ja indikaattoreihin perustavaa tietoa tulee jatkossakin hankkia toiminnan ja resurssien kohdentamisen tueksi.

Hyte-kertoimeen perustuvan valtionosuuden lisäosan maksimoimiseksi on vastattava huolellisesti Teaviisari- tiedonkeruuseen.

Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan Liperin väkiluku tulee vähenemään tasaisesti tulevina vuosikymmeninä. Huoltosuhde (alle 15- ja yli 64-vuotiaiden määrä suhteessa työikäiseen väestöön) kasvaa edelleen ja on vuonna 2040 arviolta 76,9 %.

Asukasmäärän kasvattamiseksi on tärkeää huolehtia myös palveluiden, infran ja vapaa-ajan toimintojen laadusta.

Kunnan pyrkimyksenä on saada asukasluku kasvuun profiloitumalla kestävä kehityksen kunnaksi, panostamalla näkyvyyteen ja houkuttavuuteen, kehittämällä asuinalueita ja erilaisia asuntopuotoja sekä huolehtimalla olemassa olevasta kiinteistökannasta edelleen.

Kunnan taloudellinen tilanne on heikentynyt ja se asettaa haasteita tulevien vuosien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työlle. Talouden haasteet näkyvät myös kuntalaisten arjessa. Hintojen nousu kauttaaltaan kuormittaa ja muun muassa harrastamisen maksut tuottavat ongelmia.

Lapsiperheiden pienituloisuusaste (12,4 %) oli hieman koko maata suurempi vuonna 2022. Kunnan yleinen pienituloisuusaste oli 13,3 % vuonna 2022. Lasten ja nuorten maksuttomien harrastusmahdollisuuksien järjestäminen edelleen on tärkeää.

Elintapahaasteet liittyvät ylipainoon, ravitsemustottumuksiin ja päihteisiin. Lasten ylipainon lisääntyminen ja fyysisen toimintakyvyn heikentyminen näyttäytyvät mittauksissa. MOVE! 2023-tulosten mukaan 5. luokan oppilaista 37,2 % ja 8. luokkaisista 34,9 % oli heikko fyysinen toimintakyky.

Yläkoululla syksyllä 2024 alkaneella Liikettä koulupäivään-hankkeella pyritään lisäämään liikettä koulupäivään ja kiinnittämään erityistä huomiota MOVE! -mittauksissa huonosti menestyviin, vähän liikkuviin lapsiin ja nuoriin. Yläkoululle luodaan uusi koulu-PT-toimintamalli tukemaan ja ohjaamaan oppilaita, joilla move-tulos on terveyttä haittaavalla tasolla. Toiminnalle haetaan edelleen hankerahoitusta.

Kouluterveyskyselyn 2023 mukaan sähkösavukekokeilut ja päivittäinen käyttö ovat moninkertaistuneet koululaisten, jopa alakoululaisten keskuudessa. Päihdetilannekyselyn 2023 tulosten mukaan ehkäisevien toimenpiteiden tulee kohdentua päihteiden välittämiseen alaikäisille, päihteiden käyttöön koulujen ja oppilaitosten alueella sekä alaikäisten päihteiden käyttöön.

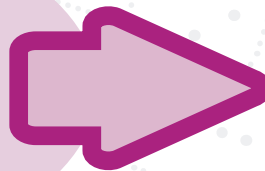
Tärkeimpinä keinoina päihdehaittojen ehkäisemiseksi nähtiin turvallinen ja kannustava kasvuympäristö, tiedon lisääminen päihteistä ja päihteiden haitoista sekä kasvua tukeva varhaiskasvatus ja perusopetus. Ehkäisevän päihdetyön koordinaatioryhmä seuraa jatkossakin toimintojen kehittämistä.

Kuntalaisia yhdistävät mielen hyvinvointiin liittyvät haasteet, kuten yksinäisyyden kokemus ja koulukiusaaminen. Jatkossa tulee panostaa yksinäisyyden tunnistamiseen ja puuttumiseen liittyviin koulutuksiin sekä toimenpiteisiin koulujen kokonaisturvallisuuden kehittämiseen edelleen.

Eri-ikäisten kuntalaisten osallisuuteen liittyviä toimia on kuluvana valtuustokautena lisätty, esimerkkinä lapsiystävällinen kunta -kehittäminen. Kuitenkin peruskoulun 8. ja 9. luokan oppilaista 10,3 % koki erittäin heikkoa osallisuuden kokemusta. Kaikkien ikäryhmien kuulemista ja osallisuutta tulee jatkossakin edistää suunnitelmallisesti kaikessa kunnan toiminnassa.

Kotouttamisen monialainen työryhmä perustettiin vuonna 2023 koordinoimaan maahanmuuttoon ja kotouttamiseen liittyvää yhteistyötä. Liperissä on tähän saakka ollut vähän ulkomaalaistaustaisia asukkaita, mutta vuoden 2023 aikana tilanne on muuttunut ja maahanmuutto on kasvussa.

Ulkomaalaisten asukkaiden myötä tarve maahanmuuton koordinaatiolle ja kotouttamiselle kasvaa edelleen. Maahanmuuton koordinaatio ja kotouttaminen on moniammatillista yhteistyötä, jota tulee kehittää edelleen.

Työllisyyden hoito tärkeä osa hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä. Duunitalo Linkin toiminta on laajentunut ja monipuolistunut. Työllisyyspalveluilla on tulevaisuudessakin entistäkin merkittävämpi rooli työllisyyspalvelu-uudistuksen myötä kunnan hyte-työssä.

Ikäihmisten osallisuutta tuetaan Liperin Ikiliikkujat-hankkeessa, joka aktivoi yli 65-vuotiaita liikkumaan ja vie itsenäistä ja ohjattua toimintaa kylille kouluttamalla ulkoiluystäviä ja vertaisohjaajia. Tavoitteena on kehittää yhteistyötä kyläyhdistysten kanssa ja löytää liikuttajia kyläyhdistyksistä sekä matalan kynnyksen liikkumisen mahdollisuuksia kyliltä. Hankerahoituksella aloitettua toiminnalle pyritään hankemaan jatkoa.

5. Hyvinvointisuunnitelma valtuustokaudelle 2025–2028

5.1 Hyvinvointisuunnitelmaan liitetyt ohjelmat ja -suunnitelmat

Tähän hyvinvointisuunnitelmaan on yhdistetty Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma, Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma sekä Mielen hyvinvoinnin ja ehkäisevän päihdetyön suunnitelma ja Osallisuusohjelma. Näiden teemojen tavoitteet, sisällöt ja näkökulmat on sisällytetty Hyvinvointisuunnitelmaan.

Tuomalla samansisältöiset suunnitelmat yhteen pyritään selkeyttämään ja sujuvoittamaan kunnan monialaista hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työtä. Ikäystävällisyyden ohjelmasta johdettuja toimenpiteitä kirjattiin osaksi hyvinvointisuunnitelmaa.

Kunnassa toteutettiin kuntalaisten kuuleminen vuonna 2024 Hyte-kyselyllä, jolla selvitettiin kuntalaisten kokemuksia omasta hyvinvoinnista. Kyselyssä hyvinvoinnilla tarkoitettiin mielen hyvinvointia, taloudellista turvaa, terveellisiä elintapoja, toimintakykyä sekä turvallista arkea ja ympäristöä. Hyvinvointiin kuuluvat myös osallisuus ja yhteisöllisyys. Kuntalaiskyselyn vastauksia (138) hyödynnettiin hyvinvointisuunnitelman 2025–2028 tekemisessä.

Kunnan toimialat määrittivät omat yksikkökohtaiset hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimenpiteensä, lisäksi henkilöstön työhyvinvointikyselyn tuloksia hyödynnettiin hyvinvointisuunnitelmaa laadittaessa. Suunnitelman laatimiseen osallistuivat ikäihmisten neuvosto ja vammaisneuvosto, nuorisovaltuusto sekä lapsiparlamentti, jotka pohtivat omia hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimenpiteitä kunnan hyvinvointisuunnitelman painopisteiden ja tavoitteiden

suuntaisesti.

Kunnan hyvinvointiryhmä ja johtoryhmä ovat käsitelleet suunnitelmaa useita kertoja laadinnan edetessä. Kunnan järjestötyöryhmä pohti Hyte-toimenpiteitä järjestötoiminnan näkökulmasta, jotka huomioitiin suunnitelmaa laadittaessa.

5.1.1 Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma

Kunnan tehtävä on edistää asukkaiden mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa alueensa kehittämiseen ja toimintaan. Asukkaiden yhdenvertainen osallisuus kunnan päätösten, toiminnan ja palveluiden suunnitteluun vähentää eriarvoisuutta kunnassa.

YHDENVERTAISUUDEN
JA TASA-ARVON
EDISTÄMINEN LISÄÄ
KAIKKIIEN KUNTALAISTEN
HYVINVOINTIA.

Yhdenvertaisia palveluita suunniteltaessa huomioidaan erityisesti heikoimmassa asemassa olevien tarpeet. Yhdenvertaisuuslakia sovelletaan myös tilanteisiin, joissa on kysymys sukupuoleen perustuvasta tai yhdenvertaisuuslaissa kiellettävästä moniperusteisesta syrjinnästä kuten ikä, asuinpaikka, taloudellinen ja sosiaalinen asema, tausta, uskonto sekä seksuaalinen suuntautuminen.

Tasa-arvo tarkoittaa samanarvoisuutta. Viranomaisten tulee arvioida kaikkea toimintaansa eri sukupuolten näkökulmasta ja luoda toimintatavat tasa-arvon edistämiseksi.

Keskeisimmät kuntaa koskevat tasa-arvolain säädökset syrjintäsäädösten lisäksi ovat viranomaisen velvollisuus edistää tasa-arvoa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti, määritellä sukupuolikiintiöt julkisessa hallinnossa ja julkista valtaa käyttävien toimielinten kokoonpanoissa sekä toteuttaa tasa-arvoa koulutuksessa ja opetuksessa. Kunnan tasa-arvotyötä ovat myös oppilaitosten tasa-arvosuunnittelu, työnantajan velvollisuus edistää tasa-arvoa sekä henkilöstöpoliittista tasa-arvosuunnittelua.

Jokainen kuntalainen kohdataan kunnioittavasti ja hän voi käyttää palveluita sekä osallistua itselle tärkeisiin asioihin juuri sellaisena kuin on, ilman pelkoa syrjinnästä. Avoin ilmapiiri ja kaikkien yhdenvertaiset mahdollisuudet lisäävät kunnan vetovoimaa asukkaiden ja yritysten silmissä.

Varhaiskasvatuksessa toiminnalliset tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat sisällytetään kunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman mukaisesti yksiköiden toimintasuunnitelmiin. Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta selvitetään, kehitetään ja arvioidaan säännöllisesti. Päiväkodeissa havainnoidaan ryhmien arkea tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta vähintään kerran vuodessa. Lisäksi sovitaan kehittämiskohteet. Henkilöstöä, vanhempia sekä lapsia osallistetaan tasa-arvo ja yhdenvertaisuustyössä. Tämä kokonaisuus nähdään prosessina ja siihen tarvitaan aikaa.

Perusopetuslain osalta velvoite koskee esiopetusta, oppivelvollisten perusopetusta, lisäopetusta ja maahanmuuttajille järjestettävää perusopetusta. Liperissä on käytössä seudullinen esi- ja perusopetuksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma ja kaikille kouluille on laadittu oma seudullista suunnitelmaa täydentävä esi- ja perusopetuksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2021–2024. Esi- ja perusopetuksessa edistetään tasa-arvoa ja ehkäistään syrjintää eri koulutasoilla lasten ikä- ja kehitys huomioon ottaen.

Valmistavan opetuksen ryhmä on tarkoitettu kaikille esi- ja perusopetusikäisille maahanmuuttajataustaisille lapsille ja nuorille, joilla ei ole vielä tarvittavia kielellisiä valmiuksia perusopetuksessa opiskeluun.

Liperin kunnassa on järjestetty valmistavaa opetusta ryhmämuotoisesti vuodesta 2023 lähtien. Oppilas voi opiskella suomea toisena kielenä, jos hänen äidinkieltensä ei ole suomi. Liperissä S2 opetusta annetaan kaikissa kouluissa tarvittaessa. Ylämyllyn koulussa on mahdollista opiskella venäjää omana äidinkielenä 1 tunti viikossa.

Vapaa-aikapalveluiden toiminnoissa kiinnitetään erityistä huomiota tasa-arvoon, toisten kunnioittamiseen ja erilaisuuden hyväksymiseen. Osana Lapsiystävällisen kuntamallin toimenpiteenä Liperin kunnassa on laadittu ja hyväksytty turvallisemman työtilan periaatteet, jotka koskevat kaikkia kunnan tiloja.

TURVALLISEMMAN TILAN
PERIAATTEET LÖYTYVÄT
JATKOSSA KAIKISTA
KUNNAN TILOISTA.

5.1.2 Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma

Lastensuojelulaki (417/2007) velvoittaa kuntia laatimaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Kunnan tulee laatia lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, joka hyväksytään kunnan valtuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa.

Liperissä lasten- ja nuorten hyvinvointisuunnitelma yhdistetään osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (612/2021) 6 §:ssä tarkoitettua kunnan hyvinvointisuunnitelmaa. Suunnitelma on otettava huomioon kuntalain (410/2015) 110 §:n mukaista talousarviota ja-suunnitelmaa laadittaessa.

Suunnitelman tulee lain mukaan sisältää suunnittelukaudelta tiedot lasten ja nuorten kasvuoloista sekä hyvinvoinnin tilasta, lasten ja nuorten hyvinvointia edistävästä sekä ongelmia ehkäisevistä toimista ja palveluista, yhteistyön järjestämisestä eri viranomaisien sekä lapsille ja nuorille palveluja tuottavien yhteisöjen ja laitosten välillä sekä suunnitelman toteuttamisesta ja seurannasta.

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma koskee kunnan tuottamia hyvinvointipalveluita, kuten varhaiskasvatusta, kulttuuri- ja vapaa-ajanpalveluita, koulutuspalveluita sekä liikuntapalveluita. Suunnitelman avulla ohjataan, johdetaan ja kehitetään lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointityötä kunnassa.

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman 2019–2022 tavoitteet toteutuivat pääosin hyvin. Lapsiystävällinen kunta- työhön kirjattuja toimenpiteitä on toteutettu suunnitelmallisesti muun muassa kouluttamalla päättäjät ja laatimalla ohjeistus viranhaltijoille lapsivaikutusten arvioinnin tekoon.

Lapset ja nuoret on otettu osalliseksi kunnan päätöksenteossa ja palveluiden kehittämisessä.

Perusopetukseen on vakinaistettu kaksi hyvinvointipedagogia ja varhaiskasvatuksessa työskentelee kaksi hyvinvointipedagogia. Jokaisessa peruskoulussa toimii neuropsykiatrisen valmentajan koulutuksen käynyt luokanopettaja, aineenopettaja tai erityisluokanopettaja.

Varhaiskasvatuksessa toimii kaksi neuropsykiatrisen valmentajan koulutuksen käynyttä opettajaa. Lisäksi kunnassa on koulutettu lähes kaikki erityisluokanopettajat, hyvinvointipedagogit sekä muita opettajia Lapset puheeksi- työmenetelmään.

Harrastamisen Suomen malli on käytössä kunnassa. Kunnassa on otettu käyttöön kesätyöseteli, jolla kunta tukee työnantajia 15-17-vuotiaiden kesätyöllistämässä.

5.1.3 Mielen hyvinvoinnin ja ehkäisevän päihdetyön suunnitelma

Mielen hyvinvoinnin ja ehkäisevän päihdetyön suunnitelman 2021–2024 tavoitteet mielen hyvinvoinnin lisääminen ja ehkäisevän päihdetyön rakenteiden kehittäminen toteutuivat hyvin. Mielen hyvinvointiin liittyviä koulutuksia järjestettiin yhteistyössä Siun soten kanssa, muun muassa Mielen hyvinvoinnin etäoppitunnit 4-6.lk. sekä yläkoulun oppilaille ja 2. asteen oppilaille.

Ehkäisevän päihdetyön kuntatasoista koordinaatiota ja rakenteita kehitettiin. Kuntaan nimettiin monialainen koordinaatiotyöryhmä ja yhdyshenkilö. Koordinaatioryhmän ja henkilöstöhallinnon yhteistyönä laadittiin Savuttoman kunnan toimenpiteet ja työhyvinvointikyselyyn lisättiin ehkäisevän päihdetyön osio. Yhteistyössä alueellisen EPT-verkoston kanssa järjestettiin EPT-koulutuksia kunnan, seurakuntien ja järjestöjen toimijoille.

Ehkäisevän päihdetyön Pakka-toimenpiteinä (paikallisten alkoholi-, tupakka- ja rahapelihaittojen ehkäisyyn kehitetty menetelmä) jalkautettiin kunnassa maakunnallista päihdetilannekyselyä, tiedotettiin koulutuksista, järjestettiin ikäihmisten Puhumalla paras -tilaisuus, laadittiin päihteettömyyskyltit nuorisotoimen, urheiluseurojen ja yhdistysten käyttöön sekä kehitettiin kuntalaisviestintää ja tiedotusta internet-sivujen kautta.

Vuonna 2023 Liperin EPT-koordinaatioryhmä sai kunniainnoinnin Ennalta ehkäisevä päihdetyö Pohjois-Karjalassa -hankkeelta aktiivisesta ja laaja-alaisesta ehkäisevän päihdetyön kehittämisestä ja toiminnasta.

Ehkäisevän päihdetyön EHEÄ-hankkeessa (Yhteisiä ratkaisuja vaikuttavaan ehkäisevään päihdetyöhön Pohjois-Karjalassa) vuonna 2024–2025 toteutettavien kunnan henkilöstön koulutusten myötä päihteiden ja pelaamisen puheeksiottoa kehitetään ja jalkautetaan kaikkien toimialojen käytännöksi. Vuonna 2025 valmistuvan Päihde- ja pelikasvatusoppaan hyödyntämistä uusien menetelmien ja toimintamallien osalta tehdään tulevana vuosina.

5.1.4 Osallisuusohjelma

Osallisuusohjelma ohjaa kunnan, sen viranhaltijoiden ja henkilöstön sekä palvelualueiden toimintaa.

Osallisuus on yksi Liperin kuntastrategian kolmesta painopisteestä. Kaikkea toimintaa ja palveluiden järjestämistä ohjaavat yhdessä sovitut arvot ja tavoitteet. Jokainen voi osallistua kiinnostuksensa ja voimavarojensa mukaan, antaa palautetta ja ideoita kunnan palveluiden kehittämisestä, omasta asuinalueestaan tai uusien suunnittelusta.

Tavoitteena on, että kuntalaisten osallisuus omaan elämään vahvistuu. Eri toimenpiteillä luodaan kuntalaisille mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa, edistetään järjestöjen, yhdistysten ja kylien toimintaedellytyksiä ja vaikuttamismahdollisuuksia. Kunnassa myös viestitään avoimesti ja monikanavaisesti.

Toimenpiteiden toteutuminen arvioidaan vuosittain kunnan talouskatsauksessa ja tilinpäätöksessä. Kuntalaisten osallisuus lisää kunnan elinvoimaa ja houkuttelevuutta, parantaa väestösuhteita, lisää turvallisuutta ja tuottaa parempia palveluja.

5.2 Hyvinvointisuunnitelma

Hyvinvointisuunnitelman taustalla on maakunnallinen hyvinvointiohjelma ”Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen Pohjois-Karjalassa, Strategiset painopisteet vuosille 2025–2028”.

LIPERIN KUNNAN
HYVINVOINTISUUNNITELMAAN
KIRJATUT TOIMENPITEET
POHJAUTUVAT MAAKUNNALLISESTI
ASETETTUIHIN PAINOPISTEISIIN
JA TAVOITTEISIIN.

Maakunnallisen hyvinvointisuunnitelman tarkoituksena on antaa suunta maakunnan asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyölle vuosille 2025–2028.

Tukemalla pohjoiskarjalaisten mahdollisuuksia hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden sekä työ- ja toimintakyvyn edistämiseen ja parantamiseen, edistetään samalla maakunnan elinvoimaisuutta ja vähennetään raskaiden, korjaavien palveluiden tarvetta.

Maakunnalliseen hyvinvointiohjelmaan on laadittu laaja kuvaus maakunnan asukkaiden hyvinvoinnin tilasta käytettävissä olevien väestö- ja indikaattoritietoihin perustuen. Näiden perusteella on määritelty maakunnalliset painopisteet ja tavoitteet. Toimijat laativat omat konkreettiset toimenpiteensä.

HYTE-ohjelman toimeenpanoa toteutetaan kattavasti myös laajan sidosryhmäverkoston kautta. Järjestöt, seurakunnat ja muut toimijat voivat miettiä toimenpiteitä vastaavalla tavalla kuin kunnat ja hyvinvointialue.

Pohjois-Karjalan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen strategisia painopisteitä on kolme; hyvinvoivat ja toimintakykyiset asukkaat, osallisuus ja yhteisöllisyys sekä turvallinen arki ja ympäristö. Jokaiselle painopisteelle on valittu omat kehittämistavoitteet, jotka on avattu tarkemmin kuvassa 3. Liperin kunnan hyvinvointisuunnitelma pohjautuu maakunnalliseen HYTE-ohjelmaan.

Kuva: Pohjois-Karjalan HYTE-ohjelma. Painopisteet ja niiden tavoitteet.

5.2.1 Hyvinvoivat ja toimintakykyiset asukkaat – ennaltaehkäisten ja kannustamisen eteenpäin

Hyvinvoivat ja toimintakykyiset asukkaat painopisteen lähtökohtana on asukkaiden mahdollisuus tehdä itseään koskevia terveyttä edistäviä päätöksiä sekä kuinka hänen ratkaisujensa tekemahdollisuuksia tuetaan HYTE toimijoiden suunnittelu-, päätöksenteko- ja toimeenpanorakenteissa.

Palvelujen olemassaolo ja löydettävyyden tiedonsaanti palveluista sekä niihin pääsy ovat edellytyksiä päätösten toimeenpanossa ja elintapojen muutoksessa. Tukemalla terveellisiä elintapoja vähennetään kuntalaisten sairastavuutta sekä edistetään heidän toiminta- ja työkykyään.

TAVOITTEENA ON, ETTÄ JOKAINEN VOI LÄPI ELÄMÄN:

1. PARANTAA ELINTAPOJAAN ARJEN VALINNOILLA
2. YLLÄPITÄÄ MIELEN HYVINVOINTIAAN JA VAHVISTAA ELÄMÄNTAITOJAAN
3. VAHVISTAA TYÖ- JA TOIMINTAKYKYÄÄN
4. KOKEA HYVÄÄ TERVEYTTÄ

5.2.2 Osallisuus ja yhteisöllisyys – Yhdessä toisiamme kunnioittaen

Lähtökohtana on asukkaiden merkityksellisyyden kokemuksen sekä alueen pitovoiman edistäminen. Tavoitteena on ehkäistä ja vähentää asukkaiden yksinäisyyden kokemusta sekä tukea heidän vaikutusmahdollisuuksiaan.

Osallisuuden edistämisessä järjestötoimijoiden merkitys on keskeistä. Järjestöt tarjoavat osallistumisen, mielekkään toiminnan ja vaikuttamisenpaikkoja, vertaistukea sekä mahdollisuuksia osallistua yhteisöjen toimintaan. Suunniteltaessa HYTE-palveluita käyttäjien osallistaminen sekä monialaisten yhteistyörakenteiden kehittäminen palveluiden toteutuksessa on tärkeää.

TAVOITTEENA ON, ETTÄ YHTEISÖT JA YHTEISÖLLISYYS MAHDOLLISTAVAT

1. KUULUMISEN ITSELLEEN MERKITYKSELLISEEN YHTEISÖÖN
2. KIINNITTÄMISEN YHTEISKUNTAAN
3. YKSINÄISYYDEN VÄHENEMISEEN

5.2.3 Turvallinen arki- ja ympäristö – Elinvoimainen Pohjois-Karjala

Turvallinen arki- ja ympäristö – painopisteen lähtökohtana on, että kunta on kaikille ja kaikenikäisille hyvä ja turvallinen paikka asua ja elää.

Turvallisuuden edistämistä toteutetaan asumisen, ympäristön, pelastus-, liikunta-, kulttuuri- ja muiden palvelujen sekä liikenneyhteyksien suunnittelussa ja toteuttamisessa. Palvelut, toiminnot ja ympäristö ovat saavutettavissa sekä esteettömiä ja ne suunnitellaan kaikkien osallisuus huomioiden.

Asukkaiden kokemaa turvallisuudentunnetta edistetään konkreettisin toimenpitein erilaisissa toimintaympäristöissä kuten varhaiskasvatuksessa, kouluissa, työpaikoilla, vapaa-ajalla, asumispalveluissa ja kotona. Työelämän ulkopuolella olevia henkilöiden paluuta ja siirtymistä työelämään tuetaan koulutus-, kuntoutus- ja työllisyyspalveluiden avulla.

TAVOITTEENA ON, ETTÄ JOKAISELLA ON OIKEUS

1. TURVALLISEEN ELÄMÄÄN JA YMPÄRISTÖÖN

2. HYVÄÄN ELÄMÄNLAATUUN

3. TURVATTUUN TOIMEENTULOON

Liperin kunnan hyvinvointisuunnitelmaan on kirjattu toimialojen toimenpiteet, joilla tavoitellaan maakunnallisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

Painopiste 1: Hyvinvoivat ja toimintakykyiset asukkaat

Tavoite 1: Jokaisella on mahdollisuus läpi elämän parantaa elintapojaan arjen valinnoilla

- ▶ Liikkuva koulu-toimintaa ja koulujen Move!-prosessia sekä terveysliikuntaohjausta kouluilla kehitetään. Luodaan vakiintuneet toimintamallit hankekauden päättymisen jälkeen.
- ▶ Ruokakasvatuksen työryhmän toiminta vakiinnutetaan ja toimintaa tehostetaan viestinnässä ja teemaviikoilla. Ruokakasvatus-teemaviikkoja järjestetään moniammatillisesti yhdessä lasten ja nuorten kanssa kouluilla, vapaa-aikapalveluissa ja varhaiskasvatuksessa.
- ▶ Hävikkiruuan hyödyntäminen vakiinnutetaan hyvinvointipalveluiden toimialueella.
- ▶ Osallistutaan maakunnalliseen Voimaa vanhuuteen-ikäkkäiden terveysliikuntaohjelmaan.
- ▶ Liperin Ikiliikkujat-hankeessa lisätään ikäihmisten arkiaktiivisuutta ja edistetään omaehtoista liikkumista. Toiminnot vakiinnutetaan hankekauden jälkeen.
- ▶ Tehdään liikunnan olosuhdeohjelman mukaisia investointeja ja liikuntapaikkojen kehittämistä talousarvion puitteissa.
- ▶ Toteutetaan Jyrin urheilualueelle uusi huoltorakennus.
- ▶ Perusopetuksessa järjestetään elintapateemoilla (uni, liikunta, ravinto, ruutuaika, päihteet ja pelihaitat) vanhempainiltoja sekä kodin ja koulun yhteistyötapauksia. Teemat ovat osana perheiden kanssa käytäviä keskusteluja ja osana yksilöllisen opiskeluhoitoa aloittamista Lapset puheeksi-keskustelun kautta.
- ▶ Päihteiden ja pelaamisen puheeksioton toimintamalleja kehitetään. Toimintamallit otetaan koulutusten myötä kaikkien toimialojen käytännöksi.
- ▶ Valmistuva Päihde- ja pelikasvatusopas otetaan käyttöön ja hyödynnetään uusia menetelmiä ja toimintamalleja soveltuvien osien.
- ▶ Elinkeinoelämän edustaja pyydetään mukaan ennaltaehkäisevän päihdetyön koordinaatioryhmään.

Tavoite 2: Jokaisella on mahdollisuus läpi elämän ylläpitää mielen hyvinvointiaan ja vahvistaa elämäntaitojaan

- ▶ Varhaiskasvatusikäisten vuorovaikutus- ja tunnetaitoja vahvistetaan. Tavoitteet ja toimenpiteet kirjataan yksiköiden toimintasuunnitelmiin.
- ▶ Lapset puheeksi-menetelmä otetaan käyttöön varhaiskasvatuksessa ja menetelmää hyödynnetään perusopetuksessa osana yksilöllistä opiskeluhoitoa.
- ▶ Hyödynnetään kunnan omien Nepsy-valmentajien osaamista eri toimialoilla.
- ▶ 8. luokan tunne- ja turvataitojen opetussuunnitelma päivitetään moniammatillisena yhteistyönä yhdessä oppilasedustajien kanssa. Päihde- ja pelikasvatustunnit sisällytetään opetussuunnitelmaan.
- ▶ Aloitetaan päihde- ja pelikasvatustunnit 5. ja 6. luokkalaisten kanssa.
- ▶ Digitaalisen nuorisokortin käyttöä monipuolistetaan yhteistyössä kunnan palvelujen ja yritysten kanssa.

Tavoite 3: Jokaisella on mahdollisuus läpi elämän vahvistaa toiminta- ja työkykyään

- ▶ Nuorten arkitarvikekeräys vakiinnutetaan ja viestitään asiasta.
- ▶ Lisätään toiminnallista oppimista ja kiinnitetään huomiota oppitunneilla työskentelyn tauottamiseen.
- ▶ Tyhy-päivien toteuttamisessa hyödynnetään kunnan henkilöstön osaamista mahdollisuuksien mukaan.
- ▶ Työhyvinvointia seurataan aktiivisesti ja pyritään lisäämään. Kuormitus- ja voimavaratekijöiden tunnistamista tehostetaan. Työntekijöiden työ- ja toimintakyvyn tukemisen yhteistyötä työterveyshuollon kanssa kehitetään.
- ▶ Kehitetään työhönvalmennusta, työkyvyn selvittämistä sekä tukea ja palveluihin ohjausta yhteistyössä soten kanssa.
- ▶ Työllisyyspalveluissa tehdään tarvelähtöisiä palveluhankintoja.

Tavoite 4: Jokaisella on mahdollisuus läpi elämän kokea hyvää terveyttä

- ▶ Kehitetään liikuntaneuvonnan vaikutusten arviointia terveyden kannalta liian vähän liikkuville ottamalla käyttöön Hyviö-työkalu sekä kuntotestauksen mahdollisuus.

Painopiste 2: Osallisuus ja yhteisöllisyys

Tavoite 1: Yhteisöt ja yhteisöllisyys mahdollistavat kuulumisen itselleen merkitykselliseen yhteisöön

- ▶ Laaditaan varhaiskasvatussuunnitelman mukaiset toimintasuunnitelmat jokaiseen yksikköön lasten osallisuus, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus huomioiden.
- ▶ Laaditaan ryhmäyttämisen toimintamalli alakouluihin.
- ▶ Varmistetaan ryhmäyttämisen toimenpiteet luokkarakenteen muuttuessa.
- ▶ Tiivistetään nuorisotyön ja kodin välistä yhteistyötä, perhenuokkareiden järjestäminen vakiinnutetaan nuorisotyön vuosikelloon.
- ▶ Pyritään lisäämään 16-28-vuotiaiden nuorten kiinnittymistä nuorisotyön palveluihin. Aloitetaan avoimen nuorisotyön jalkautuminen 2. asteen oppilaitoksiin ja tiivistetään näin yhteistyötä.
- ▶ Tehdään nuorisotyön palvelut näkyväksi vuosittaisella markkinointitapahtumalla.
- ▶ Valitaan yhteisöllisyyden vahvistaminen kunnan teemavuodeksi kerran valtuustokauden aikana yhteistyössä vaikuttamistoimielinten ja yrittäjien kanssa.
- ▶ Rakennetaan nuorten paikka yhteistyössä elinkeinoelämän ja nuorten kanssa.
- ▶ Kehitetään työllisyyspalveluiden valmennuspalveluja ja selvitetään mahdollisuuksia välityömarkkinoiden vahvistamiseksi työllisyysalueella.
- ▶ Edistetään työllistymistä 3. sektorille.
- ▶ Laaditaan Ylämyllyn alueen kehittämissuunnitelma yhteistyössä ja osallistaen alueen elinkeinoelämää, asukkaita ja eri sidosryhmiä.
- ▶ Toteutetaan Liperin juhluvuosi kuntalaisia laajasti osallistaen ja eri ikäluokat huomioiden.

Tavoite 2: Yhteisöt ja yhteisöllisyys mahdollistavat kiinnittymisen yhteiskuntaan

- ▶ Vakiinnutetaan lapsiparlamenttitoiminta ja lasten ja nuorten kuulemista edistävän yhteistyöryhmän toiminta.
- ▶ Kehitetään ja vakiinnutetaan jalkautuvan nuorisotyön vapaaehtoistoiminnan koordinointia.
- ▶ Laaditaan kulttuuriohjelma, jossa tarkastellaan kulttuuripalveluita hyvinvointinäkökulmasta.
- ▶ Ehkäistään syrjäytymistä (alle 25-v nuoret) ennaltaehkäisevillä työllisyystoimilla (mm. työpajatoiminta ja kesätöihin hakeutumisen tuki).
- ▶ Edistetään kotoutujien osallisuutta ja yhdenvertaisuutta yhteistyössä elinkeinoelämän/työnantajien ja yhdistysten kanssa.
- ▶ Tuetaan työnhakijoiden digiosaamista.
- ▶ Yhteistyössä yhdistysten, seurojen, järjestöjen ja yritysten kanssa laaditaan tapahtumanjärjestäjän opas ja kehitetään tapahtumien koordinointia.

Tavoite 3: Yhteisöt ja yhteisöllisyys mahdollistavat yksinäisyyden vähenemisen

- ▶ Kaveritaitoja vahvistetaan osana nuorisotyön toimintoja.
- ▶ Kehitetään ja vakiinnutetaan ikäihmisten ulkoiluystävätoiminnan yhteistyö.
- ▶ Toteutetaan yhteisötaideprojekteja vuosittain.
- ▶ Yksinäisyyden tunnistaminen ja toimenpiteiden suunnittelu kouluittain liitetään osaksi yhteisöllisen opiskeluhuollon vuosikelloa
- ▶ Yhteisötaloja, kerhotiloja ja liikuntapaikkoja mahdollistetaan ja ylläpidetään järjestöjen toiminnalle talousarvion puitteissa.

Painopiste 3: Turvallinen arki ja ympäristö

Tavoite 1: Jokaisella on oikeus turvalliseen elämään ja ympäristöön

- ▶ Kiusaamisen ehkäisyn kehittäminen liitetään osaksi varhaiskasvatuksen toimintasuunnitelmia ja opiskeluhuollon ohjausryhmän toimintaa.
- ▶ Y-Crew-menetelmä vakiinnutetaan kiusaamisen ennaltaehkäisyssä.
- ▶ Kotivara 72 h varautumisen tietoisuutta lisätään kotitalouksille.
- ▶ Käynnistetään monialaisen kriisityöryhmän toiminta ja koulutukset.
- ▶ Laaditaan tehostetun nuorisotyön suunnitelma.
- ▶ Koulujen turvallisuustiimin toimintaan/ turvallisuusasioiden tarkasteluun luodaan jokaiseen kouluun sopiva toimintamalli. Ulos ja sisälle suojautumisen harjoittelu toteutetaan vuosittain.
- ▶ Toteutetaan turvallisemman tilan periaatteiden säännöllinen puheeksiotto toimitiloissa, palvelualueilla sekä harrastus- ja järjestötoiminnassa.
- ▶ Toteutetaan kunnan tilojen ja alueiden säännölliset esteettömyyskävelyt ja vaikuttavuuden seuranta.
- ▶ Kartoitetaan mahdollisuuksia esteettömään tilaan perheiden kohtaamispaikka Kota-toiminnalle.
- ▶ Toteutetaan liikuntaolosuhteiden kunnan ja turvallisuuden asiakaskysely.
- ▶ Patteriston yksikön pihalla olevan koripallokentän aitaaminen.
- ▶ Parannetaan Paloaukean ja Jyrin koulu- ja päiväkotiympäristön liikenneturvallisuutta.
- ▶ Toteutetaan päiväkotien korjaamiset ja rakentaminen päiväkotiverkkoselvityksen mukaisesti.
- ▶ Kenkien liukuesteiden hankinta ja jakaminen yli 70-vuotiaille säännöllisesti.

Tavoite 2: Jokaisella on oikeus hyvään elämälaatuun

ei toimenpiteitä

Tavoite 3: Jokaisella on oikeus turvattuun toimentuloon

- ▶ Vahvistetaan suunnitelmallisia ja vaikuttavia työllistymispolkuja työhönvalmennuksella.
- ▶ Lisätään syrjäytymisriskissä (alle 25-v.) olevien tavoittamista ennaltaehkäisevästi (mm. etsivä nuorisotyö, perusopetus, työllisyyden tukitoimet).

Liitteet

Strategiat ja ohjelmat

Hyvinvointikertomus ja -suunnitelma sisältää yhtymäkohtia ja toimii ohjaavana asiakirjana useille hyvinvoinnin edistämiseen liittyville asiakirjoille. Näissä asiakirjoissa voidaan muun muassa tarkentaa hyvinvointisuunnitelman tavoitteita ja toimenpiteitä.

[Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen Pohjois-Karjalassa](#)

[Ikäystävällisyyden ohjelma 2024-2030](#)

[Kuntastrategia](#)

[Kestävän kehityksen ohjelma 2022-2030, suppeampi esite](#)

[Liikkuva Liperi - Liperin kunnan liikkumisohjelma](#)

[Liperin kunnan kotouttamisohjelma 2023-2025](#)

[Liperin kunnan liikuntaolosuhteiden kehittämissuunnitelma](#)

[Laaja hyvinvointikertomus ja hyvinvointisuunnitelma 2021-2024, suppeampi esite](#)

[Mielen hyvinvoinnin ja ehkäisevän päihdetyön suunnitelma 2022-2024](#)

[Maapoliittinen ohjelma 2023-2026](#)

[Maankäytön toteuttamisohjelma 2023-2024](#)

[Liperin kunnan nuoriso-ohjelma](#)

[Liperin kunnan osallisuusohjelma](#)

[Liperin kunnan vammaispoliittinen ohjelma](#)

[Liperin kunnan yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma](#)

[Liperin varhaiskasvatussuunnitelma 2024](#)

Lait ja asetukset

Kuntalaki 410/2015

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021

Laki hyvinvointialueesta 611/2021

Lastensuojelulaki 417/2007

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991

Varhaiskasvatustilaki 540/2018

Nuorisolaki 1285/2016

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveluista (980/2012)

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (27/2016)

Vammaistalvelulaki (675/2023)

Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015)

Alkoholilaki 1102/2017

Tupakkalaki 549/2016

Arpajaislaki 1047/2001

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986)

Julkiset tilastot

Poliisi: [PolStat](#)

THL: [FinLapset](#), [Kouluterveyskysely](#), [Sotkanet](#), [TEAviisari](#)

Tilastokeskus: [StatFin](#), [Tilastot](#)

Kyselyt

Liperin kunnan hyvinvointikysely 2024. Toteutettu osana hyvinvointisuunnitelman laadintaa.

Muut lähteet

THL. 2023. HYTE-kerroin – kannustin kunnille. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointijohtaminen-kunnassa/hyte-kerroin-kannustin-kunnille>

THL. 2023. Osallisuuden edistäjän opas. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.julkari.fi/handle/10024/146717> (viitattu 15.10.2024)

Alkuvoimaa – Älykäs sopeutuminen Pohjois-Karjalan maaseudulla. Alkuvoima-esiselvityshankkeen loppuraportti.2023. UEF/SPATiA Alue- ja kuntatutkimuskeskus 2023. Liperin kuntaprofiili. 2023. (viitattu 3.10.2024) <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4892-2>